

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:

Зав.кафедри
_____ О.Г. Брежнєва
«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами
аплікації»**

студентки факультету філології
та масових комунікацій
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
освітнього ступеня «Магістр»
Черської Наталії Миколаївни

Науковий керівник:

Варава Людмила Анатоліївна
кандидат психологічних наук, доцент
практичної психології

Науковий консультант:

Макаренко Світлана Іванівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти

Рецензент:

Безсонова О. К.,
кандидат педагогічних наук, завідувач КДНЗ
(ясла-садок) № 67 «Сонячний» загального типу
Краматорської міської ради Донецької області

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 2020 р.

Маріуполь –2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	12
1.1. Розвиток творчих здібностей дошкільників у науковому дискурсі.....	12
1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації: сутність і структура.....	21
1.3. Вивчення та обґрунтування педагогічних умов розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації	30
Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ АПЛІКАЦІЇ.....	45
2.1. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації	45
2.2. Перевірка педагогічних умов розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації.....	59
2.3. Динаміка розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації	70
Висновки до розділу 2.....	75
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	81
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Основним надбанням освіти XXI століття виступає творчість як спосіб розвитку людини в культурі, суспільстві, науці. Творча орієнтація навчання та виховання майбутніх громадян дозволяє розглядати освіту як процес розвитку і задоволення потреб людини, як суб'єкта життя, культури і історії. Актуальність проблеми розвитку творчої особистості обумовлена, з одного боку, соціально-економічною динамікою зросту і потребами суспільства, необхідністю розробки інноваційних, нестандартних ідей, пошуку ефективних стратегій в розвитку всіх соціальних стосунків, з іншого боку, процесами модернізації сучасної освіти, де центром і основною цінністю є людина, її здібності і творчі можливості.

Важливим етапом у житті кожної людини є дошкільне дитинство – період, коли закладаються основи її становлення та подальшого формування, актуалізується необхідність розвитку всіх задатків дитини-дошкільника як необхідної умови зростання всебічно розвиненої та гармонійної особистості. Ключовою ідеєю Базового компонента дошкільної освіти України є розвиток креативності та творчих здібностей дітей дошкільного віку. Результатом оволодіння дошкільником мистецькою діяльністю є сприйняття дитиною себе як активного суб'єкта творчості, а також сформоване ціннісно-емоційне ставлення до світу мистецтва.

Становлення творчо активної особистості - важливе завдання сьогодення. Вона повинна вносити прогресивні зміни до суспільного життя, вміти здійснювати вибір, визначати та вирішувати проблеми, бути винахідливою, мати творчу уяву. Процес становлення, на основі вікових особливостей та за сприятливих психолого-педагогічних умов, розпочинається вже у молодшому дошкільному віці. У цей період відбуваються якісні зміни в психіці, у результаті яких дитина стає істотою активною та діяльною.

Зростають фізичні можливості, розширюються потреби, змінюються види і форми діяльності, закладаються основи вольової сфери, елементи свідомості та самосвідомості, відбуваються великі зміни у спілкуванні дитини з дорослими та однолітками.

Оновлення сучасної системи освіти, пов'язане з модернізацією освітнього процесу, обумовлює необхідність створення педагогічних умов для розвитку кожної дитини, формування дошкільника як розвиненого суб'єкта. Це особливо актуально для початкової ланки системи безперервної освіти – дошкільної освіти оскільки, за переконанням ряду учених (Л.В. Артемова, А.М. Богуш, О.Г. Брежнєва, Л.В. Буркова, О.С. Васильєва, Д.Б. Годовікова, Т.В. Дуткевич, Ю.М. Косенко, О.Л. Кононко, С.О. Ладивір, М.І. Лісіна, Л.М. Маневцева, Л.М. Проколієнко, О.В. Проскура, Г.А. Стадник, К.Й. Щербакова та інші), формування у дошкільників такого найважливішого психічного новоутворення, як творчого мислення, багато в чому визначає успішність подальшого становлення та розвитку особистості дитини.

Проблема розвитку здібностей фундаментально та ґрунтовно розкрита у психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Принципові положення теорії здібностей, зокрема співвідношення біологічного і соціального у здібностях, їх структура, і онтогенез, можливості й закономірності їх формування й розвитку розкриваються в дослідженнях Б.Г. Ананьєва, І.Д. Бєха, Л.С. Виготського, Ю.З. Гільбуха, О.А. Ковальова, Г.С. Костюка, В.А. Крутецького, О.М. Леонтєва, В.М. М'ясищева, С.Л. Рубінштейна, Б.М. Теплова та ін [6, 15, 16, 25, 31].

Вітчизняними (Л.Б. Богоявленська, О.Н. Лук, О.М. Матюшкіна, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, Я.Н. Шубінський та ін.) [11, 35, 38] та зарубіжними (Ф. Баррон, А. Біне, Д. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, Ч. Спірмен, Д. Томсон, Е.П. Торренс, В. Штерн та ін.) [18, 69, 70, 71] науковцями були досліджені різні аспекти проблеми розвитку творчих

здібностей: їх природа утворення, складові компоненти, критерії та показники розвитку, прийоми і методи їх формування.

Аналіз досліджуваної проблеми розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку дозволив транслювати поняття творчі здібності як інтегральну характеристику, яка являє собою суб'єктивну детермінанту творчості з однієї сторони, представляє мотиваційну основу розвитку творчості у дітей, а з іншої сторони – творчі здібності розвиваються і формуються залежно від особливостей дитини і умов протікання певної діяльності, яка в цей період є такою, що веде до творчого розвитку.

У списку найпопулярніших професій України нашої сучасності (дизайнери, програмісти, архітектори, SMM-спеціалісти та ін.) саме ті творчі професії, котрі вимагають від фахівця бути творчою особистістю, яка могла б реалізувати будь-які креативні ідеї та творчі задуми. І не тільки мова про сучасні професії, будь-яка людська діяльність вміщує в себе елементи творчості, за незначними винятками. Вони дають змогу людині, яка живе у сучасному динамічному світі, шляхом перенесення творчих стратегій легше оволодівати все новими й новими видами діяльності. Здібності як і знання мають накопичувальний характер утворень, і як тільки виникає життєва необхідність, накопичений творчий потенціал готовий розкритися.

Не слід забувати, що старший дошкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчих здібностей. Саме у вказаному віковому періоді, 5-6 років, діти починають більш виразно усвідомлювати себе, своє «Я» та активно проявляти ставлення до інших. До кінця дошкільного віку з'являється самостійність дітей в діях і інтересах до певних видів діяльності (малювання, конструювання, аплікація і так далі). У зв'язку з цим велике значення набуває виявлення педагогічних умов, що оптимізують розвиток творчих здібностей у дітей в процесі виховання в закладах дошкільної освіти.

Ідеї необхідності розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку знаходять свої відображення в нормативно-правових документах нашої країни: Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законі України

«Про освіту», Законі «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти [6, 46, 47]. Спираючись на це відповідні програми навчання презентують свої завдання педагогічним працівникам закладів дошкільної освіти, особливо в векторі образотворчої діяльності дітей дошкільного віку. Однак треба зробити примітку, що програми відтворюють різні авторські підходи щодо визначення завдань і змісту творчої діяльності дітей та її організацію в умовах освітнього процесу ЗДО, співучасті навчання і творчості в розвитку здібностей дітей [5; 40; 45].

Ці завдання спонукають вихователя передивитись вибірку методів організації освітнього процесу дітей старшого дошкільного: дати перевагу продуктивним методам навчання (творчі, дослідницькі). Реалізації цих завдань звісно допоможе творчість.

Програма розвитку «Українське дошкілля» вказує на вікові можливості старших дошкільників в оволодінні образотворчою діяльністю. Характерними рисами цього вікового періоду є те, що у дітей значно підвищується рівень самостійності у виконанні робіт, а також інтенсивно проявляється інтерес до колективного виконання композицій. Діти демонструють фантазію, оперують творчим мисленням, тому їхні роботи неординарні, оригінальні та креативні [45].

У проєкті нового Базового компоненту дошкільної освіти передові вчені наголошують на організації освітнього процесу, що гуртуватиметься на особистісно орієнтованому, компетентнісному, діяльнісному та інтегрованому підходах на перевагах самостійної творчої діяльності дитини в освітньому процесі з урахуванням вікових особливостей психофізичного розвитку дітей.

Компетентнісний підхід до організації освітнього процесу передбачає увагу до комплексних психолого-педагогічних впливів що сприятимуть здатності дитини активно впроваджувати свої вміння та навички у творчій діяльності. Виявлення та розвиток творчих здібностей є метою всіх освітніх ліній за змістом оновленого Базового компоненту дошкільної освіти.

Нова редакція програми розвитку «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку, знайшла широке поле використання в сучасних закладах дошкільної освіти України. Зміст програми висвітлює ключові напрями впливу дорослих на розвивальне поле дитини дошкільника. Програма вміщує в себе переконання, що розвиток природних здібностей та задатків активно розвивається при використанні різноманітних видів художньої діяльності (образотворчої, музичної, театралізованої), внаслідок чого у старшого дошкільника розвивається естетичне ставлення до дійсності, формування художніх умінь і навичок, самовираження у художніх продуктах його діяльності [40].

Сучасні науковці вважають, що бути творчою людиною означає в усе навколо вносити своє, оригінальне, неповторне, унікальне та індивідуальне, тобто вміння виходити за традиційні уявлення та установки, застосовуючи власне фантазування, мислення та уявлення.

Дослідження учених нашої сучасності зорієнтовані здебільшого на розкриття і характеристику специфічних особливостей творчих здібностей (гнучкість, пластичність, швидкість, оригінальність) присвячені дослідження І.М. Білої, Д.Б. Богоявленської, О.А. Козиревої, Дж. Гілфорда, Е.П. Торренса та ін [11, 18, 71].

Розроблені дослідження О.П. Амацьєвої, О.В. Андрощук, С.П. Архипової, О.В. Канарової, О.Л. Корнєєвої, І.В. Корякіної, Н.Я. Кушнірик, О.А. Листопад, Т.Г. Коломоець, Т.А. Лісовської, та ін. розкривають апробовані ними практичні методи розвитку творчих здібностей в процесі навчання і виховання дітей дошкільного віку [1, 2, 3, 22, 24].

Наукові розвідки І.М. Білої, Н.В. Гавриш, І.М. Грицюк, К.Л. Крутій, О.І. Кульчицької, Т.О. Піроженко, Т.М. Позняк, Т.І. Поніманської, О.В. Савченко, Г.М. Тарасенко та ін [28, 29, 42, 44] присвячені дослідженню дитячої творчості та визначенню критеріїв оцінки її результатів.

Аналіз останніх досліджень показав, що розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації потребує розробки

відповідної методики та впровадження її у практику сучасного закладу дошкільної освіти. Отже, слід законстатувати, що проблема розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації є актуальною у розпалі трансформаційних процесів, які відбуваються у дошкільній освіті України в час плину сучасності. У зв'язку з цим для вихователів закладів дошкільної освіти постає завдання переосмислити роль аплікації у розвитку творчих здібностей дошкільного віку, удосконалити педагогічні умови, які будуть ефективні для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації, опанувати нові методики розвитку творчих здібностей засобами аплікації.

Разом із тим, серйозними перешкодами у справі впровадження новітніх методів та прийомів розвитку творчих здібностей дітей є, по-перше, тривалий перехід з авторитарної до особистісно орієнтованої моделі взаємодії педагога з вихованцем, який реалізовано далеко не у всіх закладах дошкільної освіти, по-друге, недостатня розробленість системи роботи з розвитку творчих здібностей, особливо, що стосується роботи з дітьми, які мають вади психофізичного розвитку.

Також серед основних причин низького рівня розвитку творчих здібностей у дошкільників – те, що мають місце низький відсоток творчих завдань в навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти, жорстка орієнтація на правильну відповідь; невміння вибудовувати творчу співпрацю, низьку вербальну творчість, відсутність мотивації творчої діяльності і невміння спілкуватися з дорослими і однолітками.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична й практична розробленість зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації»**.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність використання педагогічних умов для розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

У відповідності з метою, об'єктом, предметом і гіпотезою дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Проаналізувати наукову і методичну літературу з проблеми розвитку творчих здібностей, визначити сутність понять «творчі здібності», «розвиток творчих здібностей дошкільників» та здійснити психолого-педагогічний аналіз розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації, розкрити його сутність і структуру.
2. Визначити критерії та схарактеризувати рівні розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.
3. Виявити й експериментально перевірити педагогічні умови розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.
4. Розробити й апробувати самостійно розроблену систему освітньої роботи з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що розвиток творчих здібностей старших дошкільників буде ефективним при дотриманні наступних педагогічних умов:

1. Організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.
2. Використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з аплікації (С.П. Архипова, Н.Ю. Кушнірик).
3. Реалізація взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети й перевірки гіпотези використано відповідні **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз і систематизація психолого-педагогічної, методичної літератури з проблеми розвитку творчих здібностей дітей старшого

дошкільного віку; аналіз навчальних і методичних посібників з методики образотворчого мистецтва для дітей дошкільного віку, дидактико-методичного забезпечення навчально-виховного процесу груп дітей старшого віку ЗДО для з'ясування стану організації роботи з розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку; систематизація та узагальнення теоретичних та емпіричних даних;

- *емпіричні*: педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) для визначення вихідного стану досліджуваної проблеми та впровадження у практику виховання визначених педагогічних умов, форм і методів та контрольний експеримент перевірки ефективності використання аплікації як засобу розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку;
- *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз результатів емпіричних досліджень.

Методологічною основою дослідження стали: концептуальні моделі творчих здібностей О.І. Кульчицької та Е.П. Торренса, концептуальна модель організації занять із розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку (С.П. Архипова, Н.Ю. Кушнірик) [4, 28].

Джерелом дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів з питань розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, передовий досвід дошкільних закладів України.

Експериментальною базою дослідження були заклади дошкільної освіти № 86 «Струмок» та № 46 «Казка» Маріупольської міської ради Донецької області. У дослідженні взяли участь 50 дітей (по 25 осіб експериментальної та контрольної груп) та 4 вихователі (2 ЕГ і 2 КГ).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст дослідження викладено на 102 сторінках, з них 80 – основного тексту. В тексті містяться 6 таблиць та 2 малюнків. Список використаних джерел містить 74 найменування. У роботі представлено 6 додатків, які розміщені на 13 сторінках.

Наукова новизна отриманих результатів. Уперше визначено, обґрунтовано та досліджено педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації. Визначено критерії й рівні сформованості розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації. Уточнено особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників при використанні аплікації.

Практичне значення отриманих результатів: полягає в розробці розробленої системи освітньої роботи з розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації, що може бути використана в роботі педагогів закладів дошкільної освіти. Результати дослідження, діагностичні та технологічні матеріали впроваджено в роботу КДНЗКТ «Ясла-садок №46 «Казка» Маріупольської міської ради Донецької області».

Апробація результатів роботи: основні результати дослідження висвітлено авторкою на Всеукраїнській інтернет-конференції викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених «Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Розвиток творчих здібностей дошкільників у науковому дискурсі

Здібності як індивідуально-психологічні явища, складові творчої діяльності цікавили дослідників ще з древніх часів. Перекази Платона розказують нам як сім мудреців Древньої Греції, зустрівшись у храмі Аполлона в Дельфах, написали: «Пізнай самого себе!». Навіть сьогодні цей глибинний смисл є актуальним.

Особливого значення на сучасному етапі розвитку усіх ланок освіти нашої держави набуває творчий розвиток особистості, розвиток її талантів, здібностей.

У науковій розвідці сьогодення проблема здібностей існує в паралелі з поглядами на їх етимологію, а саме: визнання вродженості здібностей; вивчення рівня розвитку здібностей при ігноруванні вивчення їх активного становлення; визначення впливу навколишнього та соціального середовища та виховання у якості паралельного фактора, що видозмінюється прискоренням або уповільненням спонтанного розвитку вроджених здібностей; маніпулювання з формальними результатами тестових випробувань у математичному аналізі здібностей (А. Біне, Ч. Спірмен, В. Штерн) та ін.

Звернемося до загальнопсихологічного та диференційно-психологічного підходів у визначенні поняття «здібності». Загальнопсихологічний підхід під здібностями трактує будь-які прояви можливостей людини. Центральним виявляється питання про те, як ефективніше розвивати можливості всіх людей, включаючи їх знання та вміння. При диференційно-психологічному підході, навпаки, вказується

акцент на відмінності між людьми та їх індивідуальними здібностями. У зв'язку з цим розгляд здібностей як специфічного психологічного (вірніше навіть – психофізіологічного) феномена доцільно здійснювати з позицій диференціальної психології та психофізіології.

У розумінні здібностей відокремлюють два погляди – особистісно-діяльнісний і функціонально-генетичний. При особистісно-діяльнісному підході здібності визначаються як властивості (або сукупність властивостей) особистості, що впливають на ефективність діяльності. Автори (О.Г. Ковальов, 1965; К. К. Платонов, 1972. В. М. Мясичев, 1960) зазначають, здібності являють собою «ансамбль» властивостей, які є необхідні для успішної діяльності людини, а також включають в себе цілу систему особистісних відносин, емоційні та вольові особливості людини.

В уявлення про здібності включені наступні ознаки [19, 35, 54, 71, 79]:

- індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої;
- індивідуальні особливості, котрі мають відношення до успішності виконання будь-якої діяльності або декількох діяльностей разом;
- це не тільки знання, навички та уміння, які вже присутні, вони вже відтворюють такі індивідуальні особливості, які мають на меті пояснити легкість та швидкість вже набутих у досвіді знань, умінь та навичок.

Чим ширше розвинуті у людини здібності, тим активніше та успішніше вона виконує певну діяльність, швидко оволодіває певною діяльністю, а сам процес оволодіння і сама діяльність даються їй суб'єктивно легше, ніж навчання і праця в тій сфері, в якій вона не має здібностей [9].

Притримуючись поглядів Л. С. Виготського і акцентуючись на формуванні здібностей в індивідуальному житті особистості, О. М. Леонт'єв вводить поняття «історичне успадкування здібностей», висуваючи ідею, що знаряддя виробництва, як і продукти праці, є втіленням здібностей людини. О. М. Леонт'єв стверджував, що у людини є тільки одна здатність – здатність

до розвитку, і що здібності формуються в процесі засвоєння кожним поколінням людей того, що створено попередніми поколіннями.

Наступні покоління тим самим історично успадковують здатності попередніх поколінь. Цей процес у кожному поколінні відкриває нові можливості їх розвитку порівняно з попередніми [31].

Н. С. Лейтес індивідуальну своєрідність розвитку здібностей вважає нормальним, повноцінним вираженням людських можливостей, а фундаментально-базовими умовами розвитку різноманітних здібностей у будь-яких видах діяльності визначає саморегуляцію та розумову активність [30].

У центрі дослідницьких пошуків Г. С. Костюка також знаходить своє відображення проблема розвитку здібностей. Особливого значення він надавав розвитку здібностей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, бо саме цей віковий період характеризується інтенсивним становленням особистості дитини, розкриттям в дитині задатків та нахилів, формуванням можливостей для успішного оволодіння дитиною специфічно дитячих видів діяльності.

У психологічній спадщині Г.С. Костюка, здібності є невід'ємною складовою проблеми розвитку і формування зростаючої особистості. Започатковане ним вивчення психологічних особливостей творчих здібностей дітей свідчить, що кожна здорова (фізично і розумово) дитина, з'являючись на світ, володіє величезними можливостями розвитку як виконавських, так і творчих здібностей до всіх видів діяльності [25].

Своєчасне втручання батьків у розвиток здібностей дітей може стати важливим заходом у плані підготовки до творчої участі її у визначеній діяльності або справі. Творчість - це норма дитячого розвитку. Вона може проявитись або так і залишитись у прихованому вигляді - це цілком буде залежати від виховних дій батьків.

Творчі здібності дитини знаходять свій розвиток, якщо в сім'ї, родинному середовищі створені сприятливі умови, які можуть стати умовою

розвитку таланту (Ю.З. Гільбух , О.І. Кульчицька, Н.С. Лейтес, В.О. Моляко, В.Е. Чудновський та ін.). Саме перед сім'єю, вважають вони, і стоїть надзвичайно важливе завдання – підвищити інтенсивність творчого розвитку особистості, тобто її індивідуальних здібностей творчих задатків і дарувань. З цього приводу, В.О. Моляко, О.І. Кульчицька, Л.Г. Чорна та ін. наголошують, якщо немає належних зовнішніх умов і стимулів, потенційні можливості швидко втрачаються і відбувається згасання можливостей ефективного розвитку здібностей, насамперед творчих.

На думку Б.М. Теплова, здібність за своєю сутністю є поняттям динамічним, що існує тільки у русі, в розвитку. Кожна здібність змінюється, набуває якісно іншого характеру в залежності від наявності та ступеня розвитку інших здібностей [57].

Здібності, у трактуванні В.А. Крутецького, пов'язані з емоційно-вольовими процесами та спрямованістю особистості на пізнання навколишнього світу.

О.Г. Ковальов, В.О. Моляко, В.М. М'ясищев, С.Л. Рубінштейн, Б.М. Теплов трактують поняття «здібності» саме з позицій діяльності, та одностайно наголошують на тому, що здібності особистості, її якості, як суб'єкта творчої діяльності, її знання, вміння, навички, потреби, мотиви, емоції та почуття займають головну позицію в особистісному аспекті.

Особливу педагогічну цінність розвитку особистісного потенціалу дитини розкрито у серії видань «Дитина замовляє розвиток» Т.О. Піроженко. Авторка переконливо доводить важливість розвитку пріоритетних особистісних рис дитини у процесі проектної діяльності: свобода поведінки, ініціативність, відповідальність, творча самостійність, креативність.

Вказані риси певною мірою характеризують успішну особистість. Тому авторкою підкреслено напрямки підтримки дітей дорослими через радість пізнання себе та оточуючого світу. Важливим у цьому зв'язку є створення мобільних варіативних умов для творчої діяльності, які пов'язані

зі стимулюванням прагнення дитини до творчої, створювальної діяльності, прояву фантазії, вигадки та уяви [41].

Досліджуючи розвиток творчих здібностей старших дошкільників як педагогічну проблему, О.В. Канарова пише, що творчі здібності сприяють швидкому оволодінню знаннями та уміннями, їх засвоєнню й ефективному застосуванню на практиці. Також вчена запевняє, що для розвитку творчих здібностей важливу роль відіграє розвиток психічних процесів таких, як увага, пам'ять, швидка реакція, абстрактність мислення, асоціативність [31].

В.І. Андрєєв трактує поняття творчі здібності як інтегральне утворення психіки людини, основу якого складають різні особистісні властивості та якості, котрі мають чітку систематизацію відповідно до різних видів діяльності, що виконує індивід, а також які зумовлюють його успіх у певній діяльності [2].

Ю.В. Грицкова у процесі наукового пошуку проблеми розвитку творчих здібностей доходить висновку, що творчі здібності – це індивідуальні особливості, що визначають успішність виконання різного роду творчої діяльності, здатність генерувати нові ідеї, вирішувати нові завдання [32].

Визначивши здібності як індивідуально-психологічні особливості індивіда, науковці наголошують, що вони не можуть бути вродженими. Такими можуть бути тільки анатомо-фізіологічні особливості, або задатки, які лежать в основі розвитку здібностей. Задатки є неодмінним атрибутом здібностей. Під задатками найчастіше розуміють анатомо-фізіологічні особливості мозку (Б.М. Теплов). О.Г. Ковальов і В.М. Мясичев (1960) пояснюють їх як фізіологічні та психологічні особливості людини, зумовлені, зокрема, індивідуальними особливостями будови мозку [22, 57].

Предметом різнобічних досліджень у педагогіці та психології став компонентний склад здібностей. Це питання розглядалось у контексті вивчення спеціальних творчих здібностей, які визначають успішність у конкретних видах творчості: технічній (В.О. Моляко, П.М. Якобсон),

математичній (В.А. Крутецький), музичній (Б. М. Теплов), образотворчій (О.О. Мелік-Пашаєв, З.М. Новлянська) тощо, а також загальних творчих здібностей, від яких залежить успішність у багатьох видах діяльності (Д.Б. Богоявленська, Л.А. Венгер, Н.С. Лейтес, І.Я. Лернер, О.М. Лук, Я.О. Пономарьов та ін.).

Дослідження проблеми розвитку творчих здібностей О.М. Лук здійснює, спираючись на життєдіяльність відомих творчих людей (музикантів, художників, учених, винахідників а ін.). Вивчивши ряд біографій, він виділив наступні творчі здібності людини:

- здатність бачення проблеми в тому місці, де її не бачать інші;
- здатність відтворювати розумові операції, ототожнюючи декілька понять лише одним;
- здатність застосовувати навички, які були вже надбані при вирішенні одних завдань у здійсненні інших;
- здатність цілісно сприймати дійсність, не розділюючи її на окремі частини від цілого;
- здатність легко знаходити асоціації в ряді віддалених понять та символів;
- гнучкість мислення;
- здатність пам'яті відтворювати потрібну інформацію в потрібний час її застосування;
- здатність вибрати влучну альтернатив при вирішенні проблеми до моменту її перевірки;
- здатність бачити речі такими, якими вони є;
- творча уява;
- легке генерування ідей;
- здатність доопрацювання деталей, до вдосконалення первинного задуму [35].

Психологи В.Т. Кудрявцев і В.В. Синельников, спираючись на ґрунтовний історико-культурний пласт досліджень (історія філософії, історія

культури, соціальні науки, мистецтво) виділили наступні універсальні творчі здібності, що склалися у процесі людської історії [26]:

- реалізм уяви – образне збереження значущої, спільної тенденції або закономірності розвитку цілісного об'єкту, до того, як людина має про неї чітке поняття і може віднести до системи вже створених логічних категорій;
- уміння бачити ціле раніше частин;
- надситуативна здатність при розв'язанні проблеми, не просто вибір з існуючих альтернатив, а самостійне створення власної альтернативи;
- експериментування – здатність свідомо і цілеспрямовано створювати певні умови, в яких предмети виявляють свою завуальовану в звичайних ситуаціях суть, а також здатність синтезувати і аналізувати особливості «поведінки» предметів в цих умовах.

І.М. Грицюк, здійснюючи дослідження розвитку творчої особистості, розмежовує такі компоненти творчих здібностей:

- самоорганізаційні здібності (бачення мети, планування власної діяльності, здатність до самоконтролю, самооцінки, корекції, старанності);
- мотиваційно-творча активність (допитливість, творчий інтерес, радість відкриттів, почуття захопленості, емоційний сплеск, прагнення до творчих досягнень, самоосвіти, самовиховання);
- інтелектуально-евристичні здібності (здатність генерувати ідеї, фантазувати, асоціативність мислення, незалежність суджень, критичність мислення, здатність переносити знання та вміння в нові ситуації);
- інтелектуально-логічні здібності (здатність аналізувати, порівнювати, виділяти головне, описувати, давати визначення, пояснювати, доводити, обґрунтовувати, систематизувати, класифікувати явища, процеси, події);
- комунікативні здібності (здатність акумулювати та використовувати творчий досвід інших, здатність до співпраці, колективної творчої діяльності, здатність до відстоювання власної думки та переконання інших, здатність уникати конфліктів та їх успішно розв'язувати) [6].

На думку, Е. Фромма, творчі здібності – це здатність дивуватись і пізнавати, уміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду [70].

М. Веракса ідентифікує творчі здібності людини з її індивідуальними особливостями та специфічними якостями, які визначені успішністю виконання її творчої діяльності різного характеру [14].

В. Барко у своєму дослідженні природи формування творчих здібностей відгалузив їх як «природну функцію мозку, яка може виявлятися і реалізуватися в діяльності за наяву спеціальних здібностей у будь-якій конкретній діяльності» [7].

За І. Білою, творчі здібності – це вищий прояв активності людини, здатність створювати щось оригінальне та нове, тобто таке, що суперечить традиційним уявленням і підходам [9].

О.В. Моляко та О.Л. Музика вважають, що людина, як правило, оволодіваючи певною діяльністю, спочатку набуває виконавських здібностей, а вже згодом, коли діяльність освоєна, у неї виникають інвенції, що міцно стають передумовою розвитку творчих здібностей. На їх думку, обдарованості, яка б розвивалася на основі виконавських здібностей, не існує. Науковці розглядають творчі здібності як особливу особистісну надбудову над загальними здібностями. Вони виникають у результаті рефлексії дієвоопераційних і когнітивно-операційних компонентів кількох окремих здібностей і вироблення на цій основі індивідуальних стратегій діяльності. Творчі здібності не обов'язково ведуть до високих досягнень в плані результативності діяльності, але в плані визнання – їх, як правило, поцінують більше, ніж нетворчі досягнення.

О.Л. Музика пов'язує спосіб виконання діяльності з наявністю творчих здібностей. Творчі здібності, як компонент загальних здібностей, не лише розвиваються в окремих діяльностях, а й мають здатність до переносу на інші

види діяльностей. Вчений наголошує, що творчі здібності є метаздібностями і розвиваються за законами розвитку здібностей [37].

Розвиток творчих здібностей дітей починається з дошкільного віку, коли змінюється характер типу діяльності порівняно з раннім віком. Цей новий тип діяльності Л.С. Виготський характеризує як перехід до творчої діяльності, коли з'являється можливість втілювати задум, можливість йти від думки до ситуації, а не навпаки. Автор звертає увагу на те, що уява дошкільників поступово набуває більш активного характеру, у дітей розвивається здібність до творчої діяльності [16].

Проблемі розвитку творчих здібностей дитини велику увагу приділяли американські психологи Ф. Баррон, Дж. Рензулі, Е.П. Торренс. У своїх дослідженнях вони довели, що творчі здібності дошкільника – динамічні генетично зумовлені властивості із специфічними проявами, які стрімко розвиваються під впливом соціального середовища [69].

Творчі здібності (за О. І. Кульчицькою) – це властивості дитини, які забезпечують створення нового й оригінального, нестандартне сприйняття звичайних речей крізь призму нових можливостей їх функціонування або включення як частини у нову систему, здатність продукувати значну кількість ідей [28].

Варто відмітити, що Е. П. Торренс та Дж. П. Гілфорд запропонували стандартизовані інструменти, які вимірюють творчі здібності, ставши головними ідеологами «психометричного» підходу у вивченні психології творчості.

Розглядаючи питання розвитку здібності дитини до творчої діяльності, автори книги «Як стати генієм» Г. Альтшуллер та І. Вертким звертають увагу на таке: «Творчій особистості дуже важливо вийти на свій шлях якомога раніше, зробити це легше в 5 – 6 років».

1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації: сутність і структура

Досліджуючи психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку, низка науковців доходять висновку, що творчість призводить до активного та інтенсивного розвитку особистості, а особистість в свою чергу виявляє прагнення до самореалізації.

Переважає більшість авторів схиляються до того, що творчі здібності – це властивості дитини, які мають на меті забезпечити створення чогось нового, неповторного й оригінального, а нестандартне сприйняття звичайних речей через власний креативний погляд утворює нові можливості їх функціонування або включення як частини у нову цілісну систему, здатність відтворити значну кількість нових ідей.

Багатогранний пласт відкриттів вивчення і розробки основоположних психологічних принципів розвитку творчих здібностей дошкільників, створення психологічних моделей розвитку обдарованості на етапі дошкільного дитинства зроблено українськими та російськими вченими Ю.З. Гільбухом, О.І. Кульчицькою, В.У. Кузьменко, І.І. Карабаєвою, Н.С. Лейтесом, О.М. Матюшкіним, В.О. Моляко, О.Л. Музикою, М.М. Подд'яковим, В.В. Рибалкою та ін. [19; 28; 29; 30; 37].

Дослідниками доведено, що процес розвитку творчих здібностей у старшому дошкільному віці має специфічний характер, він відбувається стрімко, спонукається внутрішніми передумовами, а головними рушійними силами даного процесу є природня потреба дитини у пізнанні, відкритті нового, творенні власного продукту діяльності у певних діях, а також залежить від впливів соціального середовища.

Ж. Піаже фундатор концепції інтелектуального розвитку дитини, відводив велику роль наслідування у розвитку інтелектуальних здібностей: наслідування дорослого виступає особливою формою мотивації, що не

пов'язана із задоволенням органічних потреб, а є джерелом ініціативи, розвитку не лише інтелекту, а й творчих здібностей [44].

У працях багатьох учених стрімко розвинулася думка, що формування здібностей є керованим психолого-педагогічним процесом, що включає вплив на мотиви творчої діяльності (О. Дусавицький, О. Киричук), пізнавальні інтереси (Н. Бібік, Г. Щукіна), загальнонавчальні вміння (Н. Каневська, Н. Підгорна, О. Савченко).

Г.В. Стойко розвиток творчих здібностей дітей розглядає як таку діяльність, у якій отримують найбільші вираження загальні та спеціальні здібності дитини. Здібності виявляються у динаміці їх набуття, як швидко, легко, глибоко проходить процес самостійного втілення знань та вмінь, необхідних для конкретної діяльності [63].

Т.Г. Коломоець розвиток творчих здібностей дитини розуміє як відносно самостійну та динамічну систему окремих особистісних якостей, що у поєднанні між собою продуктують інтегровану якість, що формується та проявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-пошукової діяльності. Така колаборація передбачає існування креативного компоненту як передумови формування додаткових пошукових мотивів, які є фактором сприяння успішної творчої діяльності дитини-дошкільника. Зазначимо, що нерідко творчу особистість ототожнюють з креативною особистістю [22].

Т.Г. Коломоець у своєму дослідженні розробила власну модель формування інтегрованої якості розвитку творчих здібностей особистості (Рис. 1).

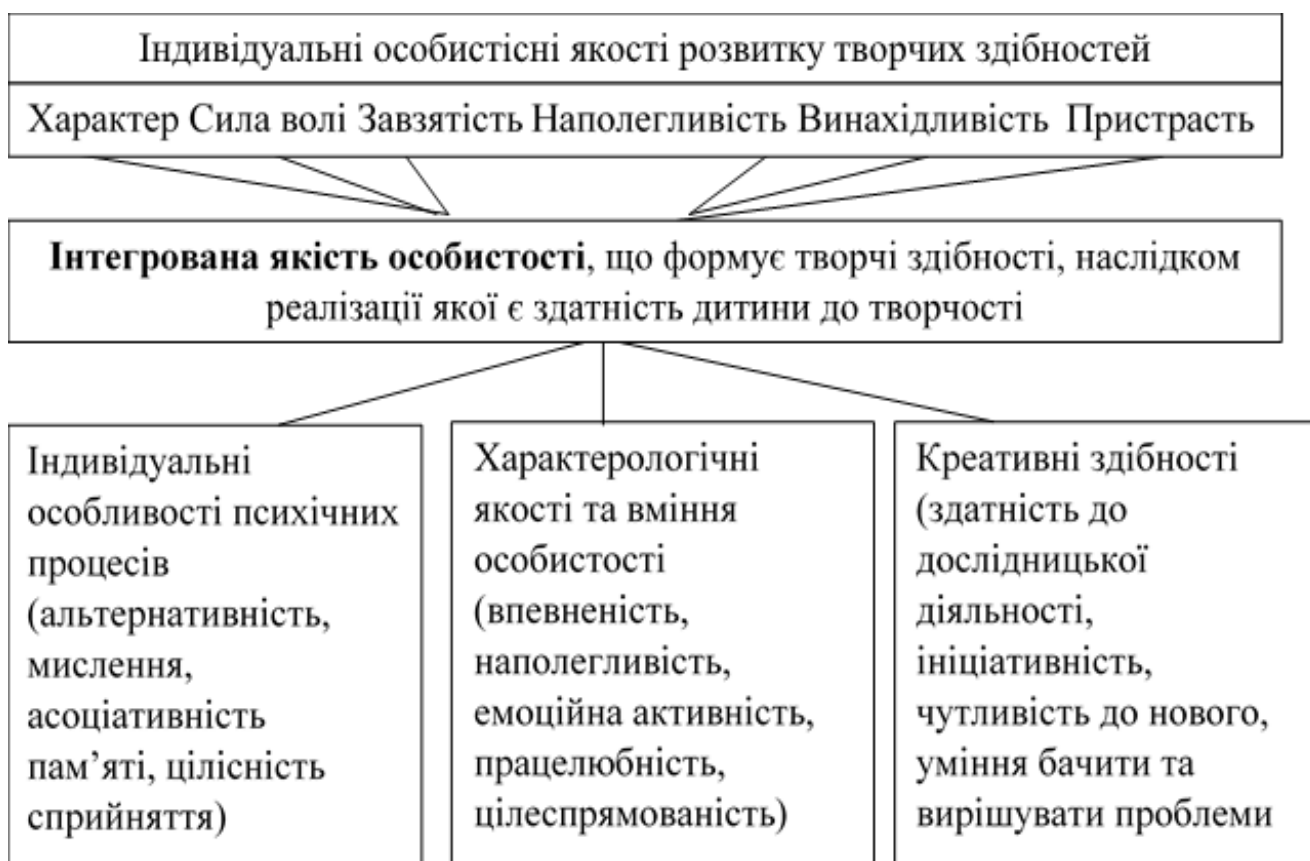


Рис.1. Модель формування інтегрованої якості розвитку творчих здібностей особистості

Т.Г. Коломоєць виділяє такі важливо значимі моменти розвитку творчих здібностей дошкільників, які можуть бути реалізовані на заняттях з художньої праці [22].

- предметно-навчальна діяльність – формує пізнавальні процеси дитини, цілі та мотиви її поведінки, дозволяє засвоювати знання про предмети;
- емоційно-предметне спілкування – збагачує новими враженнями, формує уявлення про оточуюче середовище;
- гра – засвоєння властивостей та ознак предметів, змінення дій, засобів створення чогось нового, що не існує у реальності, зв'язків між процесами та явищами, набуття соціальних навичок тощо;
- художньо-продуктивна праця – розвиток образного конструкторського мислення, уяви, художніх здібностей.

О. І. Гевко також досліджувала педагогічні умови формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку і першочерговим завданням усіх можливих впливів на дитину цього віку вважає розвиток у неї творчих здібностей. Під розвитком творчих здібностей дитини старшого дошкільного віку вчена розуміє виявлення, знаходження та формування вихователем у закладі дошкільної освіти унікальних особистих якостей дошкільників, розкриття в них творчого потенціалу власного «Я», удосконалення природних задатків, нахилів та здібностей дитини шляхом організації освітнього процесу, зміст і завдання якого мають сприяти створенню умов для формування творчого індивіда, стимулювати прояв творчих можливостей дітей старшого дошкільного віку [5].

О. І. Гевко виділяє такі важливі елементи формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку [5]:

- створення сприятливого розвивального середовища;
- діяльність;
- використання варіативних технологій навчання та виховання;
- спільний контакт з однолітками;
- розроблення разом з вихователями індивідуальних програм розвитку, які виявляють здібності;
- правильний добір завдань, вправ та ігор;
- сприяння організації роботи гуртків за уподобанням (художні, музичні, танцювальні, з розвитку логічного мислення тощо)
- забезпечення обладнанням у групових кімнатах куточків діяльності за уподобанням (центрів);
- впровадження елементів теорії розв'язання винахідницьких завдань для активізації розумової діяльності і творчих можливостей дошкільнят;
- залучення старших дошкільників до спеціальних занять для розвитку комунікабельності та зняття тривожності;
- створення умов для проведення профілактичних і оздоровчих заходів;

- здійснення індивідуального підходу до кожної дитини старшого дошкільного віку, врахування інтересів сім'ї;

- систематичне проведення спостереження у групах, аналіз результатів діяльності старших дошкільників з метою виявлення їх інтересів і нахилів.

І. В. Корякіна, досліджуючи проблему розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку на засадах вільного вибору образотворчих завдань, зазначає, що в основу розвитку творчих здібностей покладено ідеї вільного виховання, оскільки творчість – це вільна діяльність з вектором на створення власного оригінального продукту. У ній узагальнено весь життєвий досвід дитини – чуттєвий, ціннісний, моральний, естетичний, пізнавальний, ігровий, що знаходить відображення в різноманітних техніках образотворення [24].

Проблема визначення складових творчих здібностей дошкільників, на сьогоднішній день в педагогічній та психологічній літературі залишається дискусійною. О. А. Листопад визначає наступний компонентний склад творчих здібностей дошкільників:

- творче мислення;
- творча уява;
- використання методів розвитку творчості дошкільників [33].

Вчена О. І. Кульчицька зазначає, що творчі здібності реалізуються у різних видах діяльності дошкільника (грі, навчанні, спілкуванні, праці) і виділяє наступні критерії творчих здібностей:

- оригінальність – здатність проявляти нестандартність дій, рішень; продукувати ситуації, незвичайні відповіді;
- семантична гнучкість – здатність виділяти функції об'єкта і презентувати власні і способи його використання;
- образна адаптивна гнучкість – здатність виокремлювати функції об'єкта так, щоб прослідкувати в ньому нові можливості та способи застосування;

- семантична стихійна гнучкість – здатність проєктувати ідеї у відносно обмеженій ситуації [29].

Е. П. Торренс презентує наступні критерії творчих здібностей дитини [71]:

- швидкість – здатність відтворювати об’ємну кількість ідей;
- гнучкість – здатність реалізовувати різноманітні стратегії у разі вирішення проблем;
- оригінальність – здатність продукувати незвичайні, нестандартні ідеї;
- розробленість – здатність детально розробляти ідеї, що виникли;
- опір замиканню – здатність не стереотипно діяти і бути відкритим для будь-якої інформації, що надходить у разі вирішення проблем;
- абстрактність назви – розуміння суті того, що істотно важливе, трансформування образної інформації в словесну форму.

Л. І. Вакуленко показниками творчих здібностей у дошкільників виділяє наступні якості [61]:

- чутливість до проблем, готовність вирішувати їх своїми силами;
- відкритість до нових ідей, інформації, інтерес до ще невідомого;
- схильність нестереотипно міркувати, відмовлятися від шаблонності та трафаретності у діях, відходження від існуючих еталонів та зразків;
- спромога виходити за рамки створеної ситуації;
- швидкість аналогій, протиставлень, асоціацій;
- сприйняття та інтуїтивне відчуття неточностей, недоліків, відхилень, незвичності, складності;
- уміння підходити до вирішення проблеми розгалужено;
- уміння вносити свої корективи, відтворювати оригінальні ідеї, розв’язувати нові завдання, досягати нетрадиційних результатів;
- пошуково-перетворювальне ставлення до дійсності;
- висока пізнавальна активність; допитливість;
- уміння швидко переходити від одного способу розв’язання до іншого;

- переключатися; переконструювати елементи в нових комбінаціях (комбінаторні властивості);

- дотепність, почуття гумору, інтерес до парадоксів;

- сміливість та незалежність суджень;

- здатність становки власну мету;

- об'єктивність суджень, неупередженість оцінок;

- самокритичність, самоіронія;

- переформування різних доказів;

- уміння помічати взаємозв'язки між ознаками, формально між собою не пов'язаними;

- здатність сприймати об'єкти цілісно, виділяти в них головне, істотне, відкривати потенційне; розвинена уява, метафоричність (створення фантастичних ідей);

- уміння дивуватися; здатність прогнозувати, передбачати, робити припущення;

- орієнтація на високі стандарти якості, ідеальні еталони.

О. В. Андрощук у своєму дисертаційному дослідженні, спираючись на концептуальні моделі творчих здібностей О. І. Кульчицької та Е. П. Торренса, відібрала та обґрунтувала критерії та показники розвитку творчих здібностей старших дошкільників: творча легкість, творча оригінальність, творча гнучкість, творча продуктивність та творча уява (див. табл. 1).

Таблиця 1

Критерії і показники розвитку творчих здібностей старших дошкільників (за О. В. Андрощук) [2]

Критерій	Показник
творча легкість	розвинена здатність дитини до всебічного розгляду предмету, здатність урахувати при прийнятті рішень різні обставини, здатність дитини засвоювати новий

	матеріал, інтерес до невідомого;
творча оригінальність	здатність придумати унікальні, нові ідеї, вміння вносити щось нове, вирішувати нові, незнайомі завдання, оригінальність способів дій, винахідливість;
творча гнучкість	здатність швидко змінювати способи розв'язання поставлених завдань, готовність вирішувати завдання самостійно, розвиток вербальної гнучкості на високому рівні;
творча продуктивність	здатність переформатовувати елементи в нових комбінаціях(комбінаторні властивості), висування значної за об'ємом кількості ідей за певний проміжок часу, високий рівень творчої захопленості, швидкість реакцій;
творча уява	здатність представити себе в уявних обставинах, в штучно створених умовних ситуаціях, вміння уявно зіставити образи в новий пазл, уявляти можливі зміни дійсності, метафоричність (створення фантастичних ідей), прогнозувати, передбачати, висувати гіпотези, перетворювати уявлення шляхом асоціацій, гіперболізації.

О. В. Андрощук доходить висновку, що творчі здібності закономірно не гарантують творчих результатів, все це занадто ширший процес. Для їх отримання необхідний «двигун», який задіяв би в роботу механізм мислення, тобто необхідні також бажання, воля, внутрішня потреба дитини у цьому, все це складає «мотиваційну основу». Також вчена запевняє, що розвиток творчих здібностей вимагає штучне створення деяких умов, за яких дитина буде почувати себе вільно і незалежно від впливу дорослого. Коли дитина

захоплена, вільна, безтурботна, творче рішення приходить мимовільно, нібито саме собою. Творчі прояви існують там, де немає ніяких заборон, стримувань, принижень особистості, там, де створені всі умови для творчої діяльності дітей, вихователі та батьки постійно працюють над пошуком нових шляхів та засобів розвитку творчості дітей, але ні в якому разі не нав'язують їм власні еталони, шаблони, настановки [2].

Як зазначають науковці, умовами розвитку творчих здібностей у дошкільному віці є продуктивна уява (В. В. Давидов, О. М. Дьяченко), розмовна (А. М. Богуш, Т. О. Піроженко), пізнавальна (С. О. Ладивір, Н. І. Пов'якель), дослідницька (М. М. Подд'яков) активність дошкільників [2].

Проблема розвитку творчих здібностей у дітей будь-якого віку є однією з актуальних як у педагогіці, так і у психології. Багато публікацій з цього приводу можна знайти серед праць таких науковців, як Н. О. Ветлугіна, Д. Б. Богоявленська, Л. С. Венгер, Л. С. Виготський, Т. О. Григор'єва, В. В. Давидов, О. В. Запорожець, В. Левін, О. М. Лук, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, Л. О. Парамонова, Я. О. Пономарьов, Б. М. Теплов, П. Якобсон. Вищевказаними науковцями досліджувалися різні аспекти творчого виховання та освіти: сутність, компоненти, методики, засоби, прийоми навчання тощо. В той же час мало уваги приділяється конкретним методикам навчання образотворчій діяльності, зокрема, художній праці [21,35,36,37,57].

Працюючи над розробкою методів розвитку творчих здібностей, слід орієнтуватися на співвідношення реальних і освітніх завдань, орієнтуватися на соціальний і діяльнісний контексти розвитку творчих здібностей, на проблемні моменти, які перешкоджають процесу модифікації окремих здобутків у стратегії і цінності. Найефективнішим та дієвим методом розвитку творчості залишається активне включення дитини у реальну діяльність, спрямовану на реальне визнання, яке має реальну цінність для людини.

Вияв творчих здібностей старших дошкільників є істотно-важливою проблемою, адже, незважаючи на ефективність існуючих психометричних тестових методик, на жаль жодна з них не дає повної та реальної картини творчого розвитку дитини і достатньої впевненості в чіткості оцінки творчих здібностей.

Головна причина в тому, що ці методи орієнтовані на результативну сторону прояву психічних процесів, нахилів, діяльності і творчих задатків індивіда. Тоді як процесуальна сторона цих психічних явищ, що і дає можливість бути творчо розвиненим, залишається поза полем зору подібних методик [65,71,78].

1.3. Вивчення та обґрунтування педагогічних умов розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації

Образотворча діяльність, а саме заняття з художньої праці, що проводяться в умовах закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) - один з провідних шляхів розвитку творчих здібностей дитини дошкільного віку. Образотворча діяльність зосереджує в собі певні особливості саме в період дошкільного дитинства тому, що діти частіше проявляють творчу активність, починають створювати унікальні продукти власної діяльності. Художньо-конструктивна діяльність за відсутності чітких шаблонів та моделей, спонукає дитину до унікальних дій під час виготовлення поробок, формує як просторову уяву, так і векторно направляє на пошук оригінальних способів реалізації уяви, розкриває потенціал внутрішніх творчих можливостей дошкільнят як результат на їхні потреби та інтереси.

Про розвиток творчих здібностей до зображувальної діяльності цілісно можна говорити саме зі старшого дошкільного віку, коли діти починають оволодівати графічним досвідом. Розвиток їх залежить по-перше від оточуючих умов, духовної атмосфери, що є джерелом формування особистості дитини.

Н.П. Гагаріна підкреслює, що творчі здібності та активний інтерес до мистецької спадщини в кожного дошкільника базується на традиційно, історично сформованому естетичному тлі того суспільного середовища, в якому він виховується, а не тільки на його індивідуальних задатках та здібностях [10]. Це все безумовно знаходить втілення в естетичній і художній спадкоємності, виробленні естетичних оцінок сприйняття і уявлення, у формуванні знань, умінь і навичок з обов'язковим знайомством і аналізом творів мистецтва. Добре оснащене розвиваюче предметно-просторове середовище сприятиме розвитку у дітей потреби у творчій діяльності, та сприятиме виникненню самостійної творчості.

Акцентуючи увагу на позитивному впливі використання аплікації, як одного з видів художньої праці на заняттях з образотворчої діяльності, на розвиток творчих здібностей старших дошкільників, слід наголосити, що їй належить виключно провідна функція у формуванні сенсомоторної сфери. Чітко організована та координована робота органів почуттів в процесі цілеспрямованої діяльності активізує узгоджену роботу відповідних центрів головного мозку і утворення нових тимчасових зв'язків, що складає основу художньо-практичної діяльності.

Вчена Н. О. Бондарчук запевняє, що розвиток творчих здібностей дітей засобами аплікації буде дієвим при врахуванні наступних моментів:

- 1) встановлення доцільного взаємозв'язку між виконавчою і творчою діяльністю;
- 2) акцентування на розвиток дитячої самостійності та ініціативності;
- 3) розробка визначеної, покрокової, послідовної системи самостійної роботи.

На думку М. Гусакової [10], аплікація має потужний виховний та розвивальний потенціал. Процес виготовлення аплікації центрує в собі наступні вміння дитини: вміння аналізувати зразок, малюнок, вміння виокремлювати частину композиції, способи поєднання, співвідношення, величину, положення в просторі, вміння гармонійно поєднувати кольори тощо.

Працюючи в техніці аплікації дитина завжди випромінює цілу палітру позитивних емоцій, переживань та хвилювань. Досконалий, функціональний виріб – один з основних мотивів, що штовхає дитину до подальшої творчості, до прагнення розробляти або вдосконалювати що-небудь власноруч, своїми зусиллями, отримуючи при цьому задоволення, як від динаміки свого розвитку, так і від самого процесу праці, який ми вважаємо творчістю.

Але, щоб аплікація стала основним джерелом розкриття внутрішніх задатків і здібностей дитини, потрібний комплексний підхід до її організації і погляд на аплікацію не як на самоціль, а як на дієвий засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Аплікаційні поробки на заняттях художньої праці сприяють формуванню у дітей почуттів, інтересів, потреб, оцінок і смаків, які реалізуються в художньо-практичній діяльності дитини. Виготовлення аплікації сприяє розвитку творчих здібностей дитини, формуванню наполегливості, працелюбства, дає поняття про симетрію, ритм, композицію, кольорове співвідношення, сприяє формуванню художнього смаку.

Важливим у розвитку творчих здібностей дітей засобами аплікації є те, що образ, створений уявою, ніколи не може бути остаточним в умовах творчої діяльності дитини. Не зупинятися на досягнутому – основний принцип успішного розвитку творчих здібностей старших дошкільників в процесі художньо-практичної діяльності.

Л. В. Старовойт дає наступне тлумачення терміну «аплікація». Аплікація – один із видів декоративно-ужиткового мистецтва, заснований на створенні художніх зображень, візерунків, орнаментів, малюнків шляхом накладання, вирізьблення, наклеювання, закріплення, нашивання їх на будь-які площини, прийняті за тло [53].

Аплікація — один із видів декоративно-ужиткового мистецтва, який використовується для художнього оформлення різних предметів за

допомогою прикріплення до основного тла вирізаних декоративних чи предметних форм [56].

Своєрідність аплікації полягає як в характері зображення, так і в техніці її виконання. Зображення в аплікації, порівняно з іншими видами площинного зображення — малюнком, живописом, більш умовне. Це контурно-силуетне зображення на площині. Форма більш узагальнена, майже без деталей. Як засіб художнього оформлення, аплікація створює своєрідний декоративний ефект. Іноді вирізані форми використовують для оформлення приміщення. Аплікаційні вирізки із тканини, хутра та шкіри використовують в оформленні одягу, виконанні панно. Процес виконання аплікації має два етапи: вирізування або обривання окремих форм і прикріплення їх до тла. Іноді вирізані частини прикріплюються до тла не повністю, і аплікація виходить частково об'ємною (наприклад, пелюстки квітки). Це надає зображенню більшої виразності.

Через свою узагальненість, декоративність аплікація особливо доступна дітям дошкільного віку. Створення силуетних зображень потребує великої роботи думки та уяви, оскільки у силуеті відсутні деталі, які інколи є основними ознаками предмета.

На відміну від малювання та ліплення, аплікація як вид образотворчої діяльності вивчалася дослідниками переважно в аспекті формування сенсорних процесів, оволодіння технічними вміннями та навичками. У дослідженні, яке було проведене І. Л. Гусаровою ще в 50-ті роки ХХ ст., детально розкривалася послідовність навчання дітей навичок вирізування і наклеювання: різання по прямій, заокруглення кутів, вирізування із паперу, складеного вдвоє, у кілька разів, силуетність вирізування і таке інше.

На основі дослідження було сформульовано програмові завдання, визначено зміст занять з аплікації в дитячому садку. Однак певна однобічність підходів до вивчення призвела до того, що в «Програмі виховання в дитячому садку» основне місце посіли технічні навички та

вміння, тоді як художньому аспекту цієї діяльності зовсім не приділялося уваги [44].

3. Богатєєва розглядає аплікацію як вид декоративно-ужиткового мистецтва, як засіб естетичного розвитку дошкільника. Свою увагу вона акцентує на орнаменті і виділяє його засоби художньої виразності: колір, ритм, лінію, своєрідність композиції. Спостереження дітьми оточуючого світу, природи, уміння бачити в рослинних формах симетричність, яскравість, гармонійність кольорових поєднань є основою цієї роботи. Авторка досліджувала також технічні прийоми декоративної аплікації для складання візерунка із рослинних та геометричних елементів, доступні старшим дошкільнятам.

Інший естетичний аспект розкрито у дослідженні Г. Пантелєєвої під час вивчення аплікації як декоративно-оформлювальної діяльності. У роботі прослідковуються питання морально-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами оформлювального мистецтва.

Відомо, що аплікація поділяється на предметну, сюжетну, декоративну. Кожен з цих видів має свої засоби виразності. У предметній аплікації — це силует і колір, у сюжетній — ритм, композиція, у декоративній — ритм, симетрія, колір, гармонія.

Вчені Н. М. Голота, О. О. Дронова, Г. В. Сухорукова, Л. А. Янцур. ідентифікують аплікацію (від лат. *applicatio* — накладення) як спосіб створення художнього зображення з різних фігур, які вирізані з різного матеріалу і наклеєні або пришиті на відповідне тло [17]. Педагогічною метою техніки аплікації вони вважають ознайомлення дітей з новим способом отримання зображення і головними завданнями педагога є:

- викликати інтерес дітей до нової техніки;
- ознайомити з різними матеріалами для виготовлення аплікацій;
- навчити різних способів вирізування і допомогти осмислити етапи виконання аплікації та ужиткові можливості цієї техніки.

Дітям старшого дошкільного віку цікаві і доступні такі прийоми роботи з папером: різання, вирізування, обривання, склеювання, складання і фальцування (згинання) [56].

Педагог створює умови для того, щоб дитина зрозуміла, що за допомогою техніки аплікації можна прикрасити виготовлений предмет («Закладка», «Скринька», «Скляночка для серветок», архітектурний макет з паперу чи викидного матеріалу тощо).

Зупинимось саме на методиці навчання аплікації дітей старшого дошкільного віку. Старші дошкільнята вже більш свідомо ставляться до аплікації як виду декоративної техніки. Вони можуть не поспішати з наклеюванням, а маніпулювати створеними формами, вивчати композиційні можливості тла.

Діти активно використовують для аплікацій різні матеріали, які може запропонувати педагог: кольоровий папір, тканини, хутро, пір'я, насіння, соломку. Експериментування з матеріалом, наслідування зразка креативної поведінки педагога (міркування вголос у ситуаціях вибору, коментар під час розглядання виробів з аплікаційною технікою) створює сприятливі умови для «винайдення» нових способів аплікаційної техніки. Наприклад, створення об'ємної аплікації, колажів (поєднання різних матеріалів готових форм), декоративних фризів, витинанок.

Аплікація у старшому дошкільному віці цілеспрямовано набуває ужиткового характеру. На заняттях з дизайну (конструювання, макетування) діти моделюють з паперу коробочки, вітрячки, скриньки, будиночки-палаці, костюми та декорації, меблі, гаманці тощо. Усе це можна прикрашати аплікаційною технікою.

Процес виготовлення аплікацій також є творчим. Він складається з низки послідовних дій, які потребують від дитини певного рівня розвитку зображальних і технічних умінь, а також зосередженості, наполегливості, витримки, самостійності. Очікування результату як цінності, призначеної у дарунок або для прикрашання інтер'єру, спонукає дитину досягати образно-

естетичної виразності, краси предмета. Значну роль в аплікації відіграють колір, форма, композиція, оригінальність задуму, матеріалу та способу його оформлення [56].

Ми погоджуємося з Н. М. Голотою, О. О. Дроною, Г. В. Сухоруковою, Л. А. Янцур, що оволодіння технікою аплікації збільшує ступінь свободи дитини у зображенні дійсності, самовираженні, підвищує самооцінку. Техніка аплікації відкриває нові можливості для розвитку усіх сфер особистості, насамперед художнього смаку, винахідливості, творчості. Саме тому засіб аплікації було обрано для ефективного розвитку творчих здібностей у старших дошкільників.

При виділенні педагогічних умов розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації, ми враховували психолого-педагогічні аспекти розвитку творчих здібностей у старших дошкільнят, їх критерії та показники. На нашу думку, розвиток творчих здібностей старших дошкільників буде ефективним при дотриманні наступних педагогічних умов:

1. Організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.

2. Використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з аплікації (С.П. Архипова, Н.Ю. Кушнир).

3. Реалізація взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Першою важливою педагогічною умовою розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації доцільно виділити організацію вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.

Педагогічний супровід розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є комплексною технологією підтримки і допомоги дитині; особливим видом організованої взаємодії супроводжуючого і

супроводжуваного із зміною ціннісно-сміслових орієнтацій і установок дорослих, що створює оптимальні умови розвитку творчих здібностей у дітей [1].

Педагогічний супровід розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку заснований на творчих формах взаємодії, педагогічної підтримки і допомоги, творчому підході, з опорою на особистісні інтереси дитини, на творчість у виховній діяльності. Під супроводом розуміється технологія, що забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень в різних ситуаціях життєвого вибору [1, 32].

Концептуальні основи педагогічного супроводу існують на принципах урахування закономірностей природного розвитку дітей і природовідповідності в цілому, особливостей творчого підходу у навчально-виховній діяльності і розвитку індивідуальної перспективи самореалізації дошкільників. Базовим принципом педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є організація різних видів співпраці, що передбачає взаємну підтримку.

Оскільки вихователь є першою особою, яка включає дитину у різноманітну пізнавальну діяльність, закладаючи основи для розвитку та навчання, видається важливим врахувати якість підготовленості вихователів, їхню сенситивність до розв'язання завдань з розвитку творчих здібностей дитини. Сучасному ЗДО потрібен педагог, який зможе поєднати розвиток творчих здібностей в опосередкованому навчанні, заснованому на гуманному ставленні та урахуванні здібностей та можливостей старших дошкільників.

Взаємодія вихователя і дитини в процесі організації творчої діяльності передбачає поєднання індивідуальних і колективних форм роботи на всіх етапах виконання завдань з аплікації, що дозволить забезпечити гнучкий підхід до індивідуальних особливостей старшого дошкільника з боку вихователя і високу продуктивність творчої діяльності з боку дитини; враховувати особливості різних форм освітньої діяльності, що роблять позитивний вплив на процес розвитку творчих здібностей старших

дошкільників в ході виконання роботи з аплікацією. Вибір методики роботи з аплікацією здійснюватиметься залежно від цілей, рівня складності змісту, рівня розвитку творчих здібностей дитини, конкретних умов.

У процесі навчання дітей старшого дошкільного віку, що базується на принципах педагогічного супроводу, акцент робиться не на програмний матеріал, а на організацію індивідуальної пізнавальної діяльності на основі знання її психологічної природи; вихователь допомагає дітям відчувати власне значення, віру в себе. За умов такого навчання педагог стає не інформатором, а координатором, організатором діалогу, консультантом дітей з урахуванням їх індивідуальних здібностей. Він здійснює пошук найбільш ефективних способів засвоєння знань, заохочує цікаві знахідки, аналізує невдалі спроби, стимулює дітей до усвідомлення своїх поразок і перемог. Такий підхід до розвитку творчих здібностей є найбільш оптимальним в умовах освітнього простору закладу дошкільної освіти [1, с. 112-113].

Наявність зразка творчої поведінки дорослого, важливість для дитини прикладів наслідування підкреслював Р. Стернберг: «Творчі здібності розвиваються не тоді, коли педагоги говорять дітям про необхідність їх розвитку, а тоді, коли дорослі показують їм, як треба робити» [54, с. 11].

Наступна педагогічна умова - використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях (С. П. Архипова, Н. Ю. Кушнірик). Розроблена С. П. Архиповою та Н. Ю. Кушнірик технологія передбачає таку послідовність кроків заняття [4, с. 43-45].

Мотивація до діяльності – організаційний момент заняття (для старших дошкільників може бути всередині заняття). На цьому етапі організовується позитивне налаштування дитини на творчу діяльність під час заняття, а саме: створюються умови для виникнення внутрішньої потреби включення у творчу діяльність («хочу»), виділяється змістовна область («можу»): добре побажання, моральна підтримка, девіз, загадка, бесіда, повідомлення.

Перша частина заняття – комунікативна діяльність. Етап спілкування. Актуалізація знань і фіксація утруднень у діяльності. Цей етап припускає підготовку мислення дітей до творчої діяльності: актуалізацію знань, умінь, навичок, достатніх для виконання творчих вправ; тренування відповідних творчих операцій. Рекомендації до проведення: колективний полілог, комунікативна взаємодія, бесіда, застосування емоційного компонента: «яскрава пляма», похвала.

Друга частина заняття – етап пізнавальної діяльності. Постановка завдання. Побудова проєкту виходу з утруднень («відкриття» дітьми нового знання).

Третя частина заняття – етап творчої діяльності. Первинне закріплення набутих знань у творчій діяльності. Діти у формі комунікативної взаємодії вирішують творчі завдання. Рекомендації до проведення: комунікативна взаємодія з опорою на вербальну і знакову фіксацію, змагання, ігрові ситуації.

Четверта частина заняття – контрольнo-оцінювальний етап діяльності. Самостійна робота з обраного напрямку творчості, в нашому випадку, аплікації. На цьому етапі заняття використовується індивідуальна форма взаємодії: старші дошкільники самостійно виконують творчі задуми на застосування нового способу дій, самостійно оцінюють власні творчі доробки.

Емоційна спрямованість етапу полягає в організації ситуації успіху, що сприяє залученню дітей до подальшої творчої діяльності. Після завершення фіксується ступінь відповідності поставленої мети й результатів творчої діяльності й окреслюється мета наступної творчої діяльності.

Обрана технологія допомогла нам сформулювати основні принципи розвитку творчих здібностей на заняттях з використанням аплікації [31]:

– принцип ієрархічності – завдання на заняттях мають надаватися по мірі наростання складності та всебічної варіативності (від простого до складного та більш складного);

– принцип індивідуальності – можливість дитини при формуванні поробки внести свій авторський (індивідуальний) внесок у її створення (відмінність форми чи кольору певної частини поробки, власний спосіб поєднання частин поробки тощо);

– принцип пізнавальності – розвиток у дитини допитливості на основі формулювання загальної мети заняття та використання творчого пошуку шляхів її досягнення;

– принцип інтерактивності – можливість в заданий момент часу швидко продукувати творчі результати;

– принцип оригінальності – здатність формувати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих;

– принцип самостійності – можливість самостійного творчого пошуку виготовлення поробки (лише коли дитина не в змозі самостійно зробити поробку, дозволяється допомога дорослих, інакше творчі здібності розвиваються повільніше або не розвиваються взагалі).

Реалізація взаємодії з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників – третя педагогічна умова, яка вміщує в собі роботу з [14]:

- розширення сфери участі батьків у організації життя закладу дошкільної освіти з проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників;
- організації спільної діяльності дітей і батьків;
- надання інформаційно-педагогічних матеріалів з розвитку творчих здібностей старших дошкільників;
- об'єднання зусиль вихователів і батьків у спільній діяльності з розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Е. П. Торренс зазначає, що оскільки спадковість не є основним показником майбутніх творчих досягнень, тому основну увагу потрібно звертати на фактори зовнішнього середовища, що можуть чинити як позитивний, так і негативний вплив на розвиток здібностей. На його думку,

для виявлення й розвитку творчих здібностей дитини важлива підтримка оточення і, в першу чергу, батьків та інших дорослих. Сім'я здатна як розвинути, так і знищити творчий потенціал дитини ще в дошкільний період.

Розвиток творчих здібностей в сім'ї потребує створення сприятливих умов, за яких дитина не буде відчувати натиску дорослого. Коли діти почувуються вільно й безтурботно, творчі рішення приходять невимушено. За умови прояву з боку дорослого зауважень, стримування та приниження особистості дитини творчі прояви практично не проявляються. Отже, важливою умовою творчості є сприятливі психолого-педагогічні умови в сім'ї, за яких має реалізовуватися творча діяльність: якщо батьки систематично дбають про засоби розвитку творчості дітей, але водночас не нав'язують їм власні зразки та погляди.

Оточення сім'ї дитини повинно давати їй можливість діяти самостійно, приймати рішення, орієнтуючись на власний розсуд. Дитина повинна відчувати себе комфортно у будь-яких невідомих обставинах, тому деспотичні батьки і занадто турботливі матері просто знищують будь-які креативні здібності дітей. Свобода розвитку, відсутність дошкільного контролю – запорука формування маленького творця у родині. Науковці впевнені, що створивши особливий психологічний клімат в сім'ї, сприятливі умови для прояву тих чи інших якостей, оптимальне поєднання різних факторів, що впливають на розвиток особистості дитини, можна домогтися істотного підвищення рівня творчих здібностей до багатьох видів діяльності у всіх без винятку дітей. Психологам відомо, що сама дитина, без допомоги дорослого, творити не може, лише в спільній діяльності з ним. Важливим є і те, що творчість може згаснути або не проявитися зовсім, якщо немає виходу на оточуючих, якщо до них не виявлено ніякого інтересу [20, 59, 60].

На наш погляд організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності, використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з аплікації (С. П. Архипова,

Н. Ю. Кушнирик) та реалізація взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників забезпечать ефективний розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Реалізація вище зазначених педагогічних умов передбачає готовність вихователів до здійснення завдань з розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Щоб аплікація перетворилася на основне джерело розкриття творчих здібностей дитини, вихователю необхідний комплексний підхід до її організації і погляд на аплікацію не як на самоціль, а як на потужний засіб розвитку творчих здібностей дитини. Саме вихователь повинен бути носієм високої культури, мати цілісну систему наукових поглядів на проблему розвитку творчих здібностей старших дошкільнят, підпорядкувавши цьому роботу з дітьми у ЗДО і просвітницьку діяльність серед батьків.

Висновки до розділу 1

Проблема розвитку творчих здібностей у старших дошкільників у ЗДО є актуальною у світлі трансформаційних процесів, які відбуваються у дошкільній освіті України в останні роки. Ця проблема знайшла підтримку у концепціях гуманістичної психології, теоріях особистості вітчизняної психології та педагогіки.

Методологічною основою дослідження розвитку творчих здібностей старших дошкільників стали здобутки психології та педагогіки про вікові закономірності, умови та чинники розвитку творчих здібностей старшого дошкільника, педагогічні засади застосування аплікації та її вплив на розвиток творчих здібностей дитини, технологію та методику використання аплікації у освітньому процесі старших дошкільників.

Аналіз наукових праць засвідчує, що проблема розвитку творчих здібностей має комплексний характер і недостатньо ґрунтовно вивчена, а

тому не знайшла повного відображення у психолого-педагогічній теорії і практиці. А такий її аспект, як функціональний вплив засобів образотворчої діяльності на творчий розвиток дітей старшого дошкільного віку практично залишається поза увагою вчених.

Теоретичне осмислення даної проблеми дозволило нам конкретизувати зміст поняття «розвиток творчих здібностей» це – самостійна та динамічна система окремих особистісних якостей, що у поєднанні між собою утворюють інтегровану якість, що формується та проявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-пошукової діяльності [1, 7, 10, 25, 31, 35, 54, 65, 70, 71].

Ми з'ясували, що старший дошкільний вік є сензитивним та фундаментальним для активного розвитку творчих здібностей. Тому сучасному вихователю важливо бачити потенційні творчі здібності в кожній дитині та керувати розвитком творчих здібностей усіх дітей. Робота може бути ефективною лише у разі знання дорослим індивідуальних особливостей кожної дитини, гнучкого планування педагогом системи роботи, коли при врахуванні особливостей дітей на ходу корегується весь задуманий сценарій заняття. При цьому варто дозувати, повторювати, варіювати творчі завдання, враховуючи рівень розумового розвитку, здібностей кожної дитини, випереджувати дитячі задуми, йти трохи попереду: те, що дитина може зробити на першому етапі з деякою допомогою дорослого, потім вона вже може зробити самостійно.

Щоб підвищити необхідний рівень розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, було визначено наступні педагогічні умови:

1. Організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.
2. Використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з аплікації (С. Архипова, Н. Кушнірік);

3. Реалізація взаємодії з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Отже, організація процесу розвитку творчих здібностей засобами аплікації передбачає застосування у групі ЗДО зазначених педагогічних умов, а також посилену роботу вихователя.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ АПЛІКАЦІЇ

2.1. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації

Теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників дає підстави для вивчення особливостей розвитку їхніх творчих здібностей, а також виявлення та застосування педагогічних умов розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації. Для розв'язання цього завдання було розроблено програму констатувального експерименту, яка представлена в описі даного параграфу.

Мета констатувального експерименту – виявити особливості розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку в умовах освітнього процесу ЗДО та особливості застосування засобів аплікації для розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Завдання констатувального експерименту:

1. Здійснити діагностику готовності вихователів до організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації в умовах ЗДО.
2. Вивчення ставлення до розвитку творчих здібностей дитини в умовах сім'ї.
3. Визначити критерії та схарактеризувати рівні розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Основними *методами* констатувального експерименту були:

1. Анкетування вихователів.
2. Анкетування батьків.
3. Діагностичні методи для дітей:
 - «Матриці Равена» (дитячий варіант) Д. Равен;

- «Танграми» О. І. Кульчицької, Л. Г. Черної;
- «Завершення фігури» Е. П. Торренс.

На першому етапі констатувального експерименту вивчалась готовність вихователів до організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації в умовах ЗДО. Проведено анкетування вихователів груп дітей старшого дошкільного віку (Додаток А). 14 питань анкети поділялися на 2 групи: перша група питань була спрямована на виявлення теоретичних знань щодо організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації в умовах ЗДО, друга група питань дозволяла проаналізувати практичну готовність до організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації.

В анкетуванні брали участь 4 вихователі закладів дошкільної освіти №86 «Струмок» та №46 «Казка» м. Маріуполь.

Проведене дослідження засвідчило, що вихователі в загальній формі уявляють сутність і механізми організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації (67%). Абсолютно не знають механізмів організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації 23% з числа опитаних. Аналіз відповідей також показує, що 73% вихователів визнає у себе творчі здібності і вважає себе головним активатором у розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

При цьому половина вихователів (50%) мають високий рівень готовності до організації педагогічного супроводу, 40% - середній рівень і 10% респондентів мають низький рівень готовності. Рівень системи роботи вихователів потребує підвищення та удосконалення.

Результати проведення анкетування вказані на рис. 2.1.

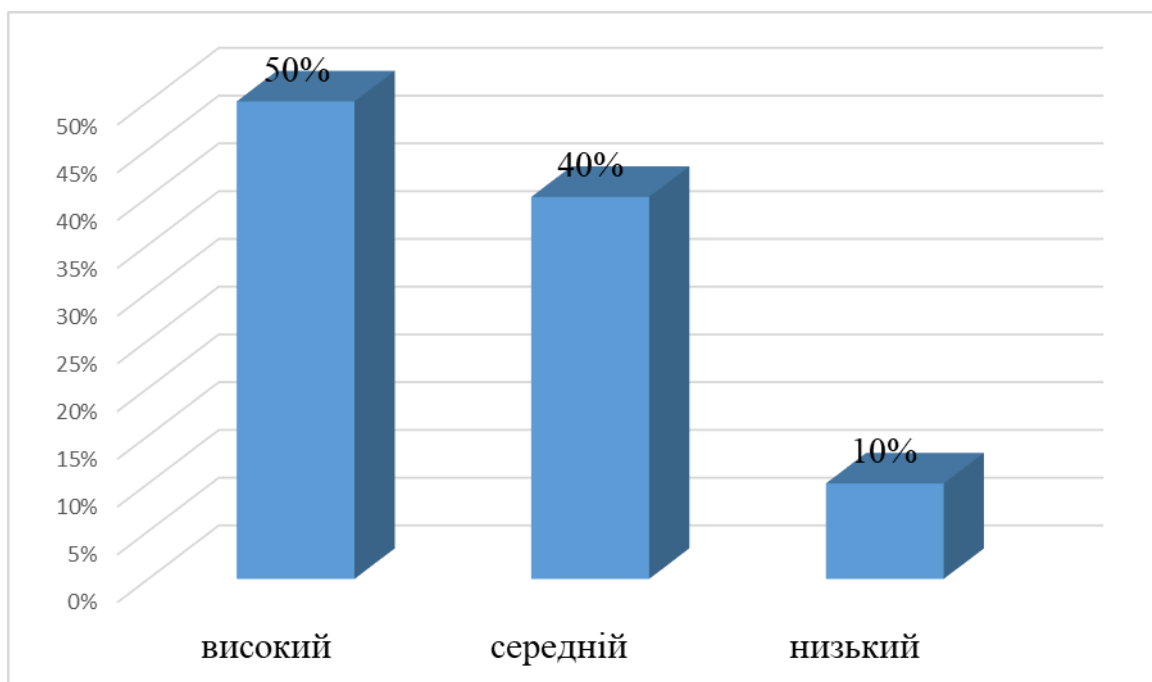


Рис. 2.1. Діагностика рівня готовності вихователів до організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО

Для покращення рівня готовності вихователів до організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації ми рекомендували використовувати у роботі систему супроводу розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва, розроблену з використанням наукових доробків О. Барташнікової, І. Барташнікової, О. Ликової, Б. Нікітіна, Т. О. Піроженко, Л. Фесюкової, Р. Чумічової, Л. Шульги та ін., адаптовану до завдань нашого наукового пошуку (Додаток Б).

Другий етап констатувального експерименту – вивчення ставлення до розвитку творчих здібностей дитини в умовах сім'ї. Метод опитування (Додаток В) передбачав взаємодію з батьками респондентів і був зорієнтований на визначення емпіричної інформації щодо загального уявлення батьків про розвиток творчих здібностей їхньої власної дитини.

Надійність даних опитування залежала від багатьох умов, зокрема, правильного підбору запитань-припущень; адекватності у відповідях батьків (без прикрас); відповідності запитань завданням дослідження тощо.

Метою опитування було визначення рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників на первинному етапі тестування та розподілу дітей обох ЗДО на експериментальну та контрольну групу. Цей вид опитування проводився лише один раз в період первинної обробки інформації. Для діагностики загального розвитку творчих здібностей на первинному етапі дослідження було використано опитувальник П. Джонсона (модифікований О. В. Андрощук) [2].

Нами було переформатовано питання та підпорядковано їх виявленим нами критеріям. Батькам дітей пропонувалося відповісти на 5 запитань-припущень опитувальної анкети.

Основні показники творчих здібностей в анкетуванні ілюструвалися повсякденною зайнятістю дитини та аналізом спостережень батьків. В кожному з питань було п'ять варіантів відповіді. Відповідно до відповідей відбувалося оцінювання. В анкетуванні брали участь кожен з батьків дітей контрольної та експериментальної групи. Діагностика творчих здібностей старших дошкільників в умовах сім'ї шляхом анкетування батьків показала наступні результати: рівень прояву творчих здібностей на високому рівні у 20% дітей, у 50% - на середньому рівні і в 30% - на низькому рівні. Результати проведення анкетування вказані на рис. 2.2.

Спостереження у поєднанні з практичною діяльністю мали особливу інформативну значущість в ситуаціях виконання досліджуваними повсякденної діяльності. Використовуючи означені вище методи ми знайомилися також з роботами, виконаними дітьми у процесі повсякденної діяльності ЗДО: вироби, творчі завдання.

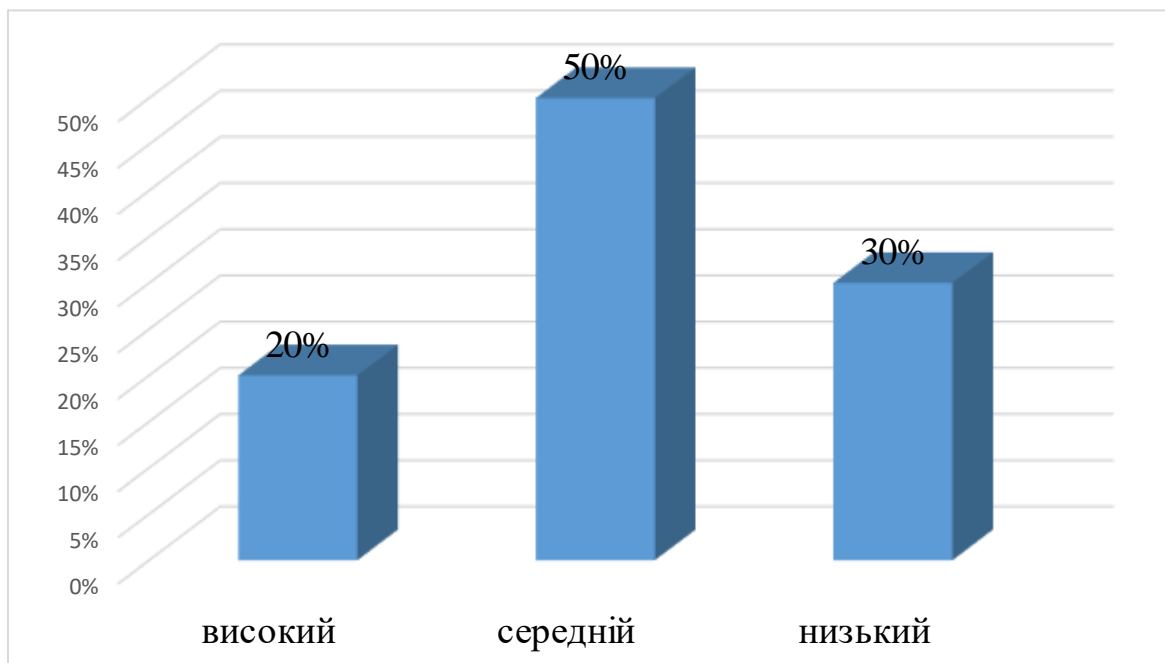


Рис. 2.2. Діагностика творчих здібностей старших дошкільників в умовах сім'ї.

Третій етап - визначення критеріїв і показників розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

На основі вивчення й аналізу наукових психодіагностичних досліджень на предмет виявлення творчих здібностей старших дошкільників, було підбрано необхідний психодіагностичний інструментарій та складений єдиний психодіагностичний комплекс методів. Вимоги до психодіагностичного інструментарію такі [2]:

- 1) придатність обраного інструментарію до виявлення творчих здібностей старших дошкільників;
- 2) можливість одержання інформації щодо мотивів і факторів, які впливають на розвиток творчих здібностей старших дошкільників;
- 3) можливість дослідити та проаналізувати рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Спираючись на концептуальні моделі творчих здібностей О. І. Кульчицької та Е. П. Торренса, було відібрано та обґрунтовано такі

критерії розвитку творчих здібностей старших дошкільників [29, 71] - творча легкість, творча оригінальність, творча гнучкість:

творча легкість: розвинена здатність дитини до всебічного розгляду предмету, здатність урахувати при прийнятті рішень різні обставини, здатність дитини засвоювати новий матеріал, інтерес до невідомого;

творча оригінальність: здатність придумати унікальні, нові ідеї, вміння вносити щось нове, розв'язувати нові, незнайомі завдання, оригінальність способів дій, винахідливість;

творча гнучкість: здатність швидко переходити від одного способу розв'язування поставленого завдання до іншого, готовність розв'язувати завдання самостійно, високий рівень розвитку словесної гнучкості.

На основі критеріїв схарактеризовано рівні:

Високий рівень. Діти з високим рівнем розвитку творчих здібностей мають достатній обсяг інформації, уміють міркувати і коментувати правильність виконаного завдання, встановлюють закономірності, потребують саморозвитку, виявляють інтерес і активність лише в певних видах діяльності де вони почувають себе впевнено. Вони жваві, цікаві до всього нового але не завжди включаються у роботу занурюючись у неї. Ці діти концентруються лише на цікавих їм завданнях, інші ж роблять швидко та не завжди правильно. Їх результати роботи відходять від шаблонних норм міркувань та викладення.

Середній рівень. Діти з середнім рівнем розвитку творчих здібностей не виявляють зацікавленості, повільно включаються в діяльність, пасивні, намагаються десь підглядіти. Нестандартні, нові, підходи до вирішення завдань з'являються у дітей середнього рівню розвитку творчих здібностей дуже рідко. Ці діти більш охоче «піддивляться», ніж будуть намагатися вирішити завдання самостійно. Зацікавлені лише в одному певному напрямленні роботи, який вони обирають самостійно чи під впливом батьків.

Низький рівень. Діти з низьким рівнем розвитку творчих здібностей мають недостатню увагу, потребують повторного пояснення, розгублені.

Частково намагаються вирішити поставлені завдання. Найчастіше такі діти дуже швидко відволікаються та неохоче працюють. Непосидючі. потребували постійної уваги до себе, непосидючі, невгамовні, не зацікавлені у роботі та у способах вирішення поставлених завдань взагалі. Під час роботи з новим завданням знаходяться в стані внутрішнього протесту та намагаються виявити його псуючи не тільки собі але і своїм товаришам настрої на роботу.

Обрані нами методики діагностики викладено відповідно до критеріїв творчих здібностей та відображено в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

**Методи діагностики творчих здібностей старших дошкільників
засобами аплікації за критеріями**

Критерії	Методика
Творча легкість	«Матриці Равена» (дитячий варіант) Д. Равен [7]
Творча оригінальність	«Танграми» О. І. Кульчицької, Л. Г. Чорної [29]
Творча гнучкість	«Завершення фігури» Е. П. Торренс [71]

Діагностика творчих здібностей за критерієм творчої легкості здійснювалась за допомогою методики «Матриці Равена» (дитячий варіант) Д. Равен (Додаток Г) [7; 9]. Мета методики – за короткий проміжок часу активізувати у дошкільника мисленнєві процеси синтезу й узагальнення та виявити рівень розвитку творчої легкості. Введення ліміту на час і матриці, які з кожною наступною стають складнішими, активізує перебіг психічних процесів і дає змогу більш глибоко діагностувати рівень творчої легкості. Під час проведення цієї методики у дитини активуються такі психологічні процеси, як комбінування, виділення головного, розуміння сутності проблеми, синтез та узагальнення. Зміст цієї методики полягає у знаходженні елемента, якого не вистачає шляхом перебирання подумки та виокремлення головного. Завдання оцінювалось по одному балу за кожний правильно обраний елемент.

В процесі спостереження під час проведення завдання за поведінкою дитини оцінюють характеристики мови, експресивність, завзятість і наполегливість у подоланні труднощів, ставлення до різного типу діагностичних завдань, психодинамічні характеристики діяльності дитини і т.п.

Для проведення цього завдання було використано кольоровий варіант тесту, який містить завдання трьох серій (А, АВ, В), кожна з яких має по чотири завдання. Завдання розміщені за зростаючою складністю послідовно від серії А, АВ до серії В і передбачають їх виконання з обмеженням у часі (15 хв.). Вивчивши структуру великої матриці, дитина повинна вказати ту з деталей (той з шести наявних внизу прапорців), який найкраще підходить до цієї матриці, тобто відповідає її малюнку чи логіці розташування його деталей по вертикалі і по горизонталі. Кількість варіантів відповідей зростала відповідно до зростання складності завдання [7; 9]. По закінченню відведеного часу експеримент припинявся, і визначалася кількість правильно вирішених матриць, а також загальна сума балів, набраних дитиною за їх вирішення. Усього за завдання відведено 12 балів - по 1 балу за кожною правильно вирішену матрицю.

Для визначення розвитку творчої оригінальності дітей старшого дошкільного віку було використано адаптовані методики «Танграми» (Додаток Д) [29].

Ці завдання відносяться до групи практичних і спрямовані на виявлення творчої оригінальності дітей старшого дошкільного віку. Завдання обмежувалось у часі (15 хв.) і спиралось на такі психічні процеси: зорові уявлення, синтетичне мислення, комбінування, перебір заданих елементів майбутньої конструкції, з'єднання частин у ціле, вміння утримати деякий час внутрішній зоровий образ для адекватного матеріалізованого його втілення.

Модифікаціями у завданні «Танграми» О. І. Кульчицької, Л. Г. Чорної було зменшення кількості аплікацій та удосконалення матеріалів. В оригінальному завданні О. І. Кульчицької, Л. Г. Чорної, розрахованому на

дітей 6–7 років, пропонується два завдання «Квадрат» і «Колумбове яйце». Під час пробної роботи дітям було запропоновано зробити обидва завдання, але під час роботи за нашими спостереженнями було зроблено висновки, що аплікації обох завдань дітьми старшого дошкільного віку об'єднувались та оцінювати результати такої роботи не було можливості. Тому для більш адекватної оцінки даного завдання нами було прийнято рішення спростити хід роботи та використовувати одне з завдань, а саме «Квадрат». Ще для полегшення роботи та для більшої кількості часу для продумування сюжету нами було виготовлено наклейки, а саме, деталі «Квадрату» - розвернуто горизонтально та роздруковано з іншого боку самоклеючого кольорового паперу, після того, як було вирізано деталі вони клеїлись на неліпку поверхню у відповідності до схеми, розробленої О. І. Кульчицькою та Л. Г. Чорною [29].

По закінченню відведеного часу експеримент припинявся та оцінювався. Оцінювались у роботі оригінальність конструкцій, підраховувалась кількість використаних елементів та оригінальність назви. Інтерпретація результатів даного завдання проводиться так: за оригінальність конструкцій максимальний бал 6, ще додається 1 бал за оригінальність назви, та ще 1 бал за використання всіх елементів «Танграми».

Діагностика творчих здібностей за критерієм творчої гнучкості здійснювалась за допомогою завдань «Завершення фігури» Е. П. Торренса [71]. Метою методики «Завершення фігури» Е. П. Торренса було визначення творчих здібностей за критерієм творчої гнучкості у старших дошкільників, а саме: розвинену здатність створювати різноманітні ідеї у дещо обмеженій ситуації. Дітям пропонувалося за визначений час (15 хв) домалювати десять незавершених фігур і придумати назву до кожного малюнка. При поясненні інструкцією заборонялося наводити приклади майбутніх зображень. Діти повинні були самостійно побачити, що було намальовано, та додати ту частину, якої не вистачало. За результатами цього емпіричного матеріалу ми змогли оцінити здатність старших дошкільників до виділення сутності

об'єкта, вміння втілювати свої здогадки, відображати в наданому об'єкті нові функції. Оцінювання велось шляхом правильного виконання завдання. За кожне правильне завершення фігури, не повторюваність, розробленість ставився один бал. Під час роботи було зауважено, що діти не у повному обсязі зрозуміли постановку завдання, тому ми прийняли рішення додати до мовленнєвої інструкції стимулюючу фігуру, використавши для цього фігуру №2, з якої зробили дерево. Основними показниками прояву творчої продуктивності при виконанні даного завдання було оцінювання таких показників: оригінальність (на основі вибірки на повторюваність), розробленість, абстрактність назв. Оцінка за «оригінальність» ґрунтується на статичній рідкості відповіді, максимальна оцінка за оригінальність зображення 5 балів. Розробленість зображення - 2 бали та абстрактність назви - 1 бал.

Дослідження здійснювалося на базі закладів дошкільної освіти №86 «Струмок» та №46 «Казка» м.Маріуполь. Всього дослідженням було охоплено 50 дітей віком 5 - 6 років (25 дітей експериментальної групи (ЕГ) та 25 дітей контрольної групи (КГ)).

Кількісний та якісний аналіз отриманих даних дозволив нам зробити наступні висновки про розвиток творчих здібностей старших дошкільників. Розглянемо результати діагностики розвитку творчих здібностей у дітей експериментальної групи (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кількісна характеристика рівня розвитку творчих здібностей у дітей експериментальної групи на початковому етапі дослідно-пошукової роботи

№	Ім'я та прізвище дитини	Показники			Всього балів	Середній бал	Рівень
		Творча легкість max-12б.	Творча оригінальність max-6б.	Творча гнучкість max-5б.			
1	Аріна П.	7	4	3	14	4,6	Середній

2	Олена Ц.	8	4	2	14	4,6	Середній
3	Аліна А.	10	3	1	14	4,6	Середній
4	Ніколь Я.	7	2	2	11	3,6	Низький
5	Раміна Є.	5	2	1	8	2,6	Низький
6	Крістіна Р.	6	2	2	10	3,3	Низький
7	Сергій Ю.	7	3	4	14	4,6	Середній
8	Сашко В.	8	3	3	14	4,6	Середній
9	Давид Н.	10	4	4	18	6	Високий
10	Костя Д.	9	2	3	14	4,6	Середній
11	Кирило М.	8	5	4	19	6,3	Високий
12	Арсеній Т.	7	1	2	10	3,3	Низький
13	Аміна Ш	7	4	3	14	4,6	Середній
14	Віталій Б.	9	4	4	17	5,6	Високий
15	Артем В.	8	5	5	18	6	Високий
16	Матвій М.	7	4	4	15	5	Середній
17	Микита В.	7	3	4	14	4,6	Середній
18	Вероніка К.	8	3	3	14	4,6	Середній
19	Альбіна Ц.	8	3	2	13	4,3	Середній
20	Тетяна Ю.	9	3	2	14	4,6	Середній
21	Луїза П.	6	4	4	14	4,6	Середній
22	Юлія П.	7	3	3	13	4,3	Середній
23	Діана Ш.	10	3	2	15	2,6	Середній
24	Ріта К.	8	2	3	13	4,3	Середній
25	Руслан П.	8	5	4	17	5,6	Високий

Як показують результати дослідження, на високому рівні 5 дітей, на середньому рівні 16 дітей, на низькому рівні 4 дитини – це означає, що:

Високий рівень – 20%

Середній рівень – 64%

Низький рівень – 16%.

Продіагностовано й рівень розвитку творчих здібностей у дітей контрольної групи на початковому етапі (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Кількісна характеристика рівня сформованості розвитку творчих здібностей дітей контрольної групи на початковому етапі дослідно-пошукової роботи

№	Ім'я та прізвище дитини	Показники			Всього балів	Середній бал	Рівень
		Творча легкість тах-12б.	Творча оригінальність тах-6б.	Творча гнучкість тах-5б.			
1	Євгенія С.	9	4	3	16	5,3	Високий
2	Амелія І.	8	4	2	14	4,6	Середній
3	Іванна М.	10	3	1	14	4,6	Середній
4	Віолета Е.	7	2	2	11	3,6	Низький
5	Елла Ч.	5	2	1	8	2,6	Низький
6	Мілана Н.	6	2	2	10	3,3	Низький
7	Веніамін С.	7	3	4	14	4,6	Середній
8	Дмитро Ж.	8	3	3	14	4,6	Середній
9	Юлія Г.	10	4	4	18	6	Високий
10	Ганна П.	9	2	3	14	4,6	Середній
11	Юнона С.	8	5	4	19	6,3	Високий
12	Ірина З.	7	4	3	14	4,6	Середній
13	Тамерлан Х.	7	4	3	14	4,6	Середній
14	Світлана Л.	9	4	4	17	5,6	Високий
15	Світлана З.	8	5	5	18	6	Високий
16	Григорій Б.	10	4	4	18	6	Високий
17	Таміла Ш.	7	3	4	14	4,6	Середній
18	Валерій Ю.	8	3	3	14	4,6	Середній
19	Іван А.	8	3	2	13	4,3	Середній
20	Олена Д.	9	3	2	14	4,6	Середній
21	Марія Х.	6	4	4	14	4,6	Середній
22	Уляна Щ.	7	3	3	13	4,3	Середній
23	Сергійко З.	10	3	2	15	2,6	Середній

24	Артур К.	8	2	3	13	4,3	Середній
25	Марія Х.	8	5	4	17	5,6	Високий

На високому рівні 7 дітей, на середньому рівні 15 дітей, на низькому рівні 3 дитини – це означає, що:

Високий рівень - 24%

Середній рівень - 64%

Низький рівень - 12%.

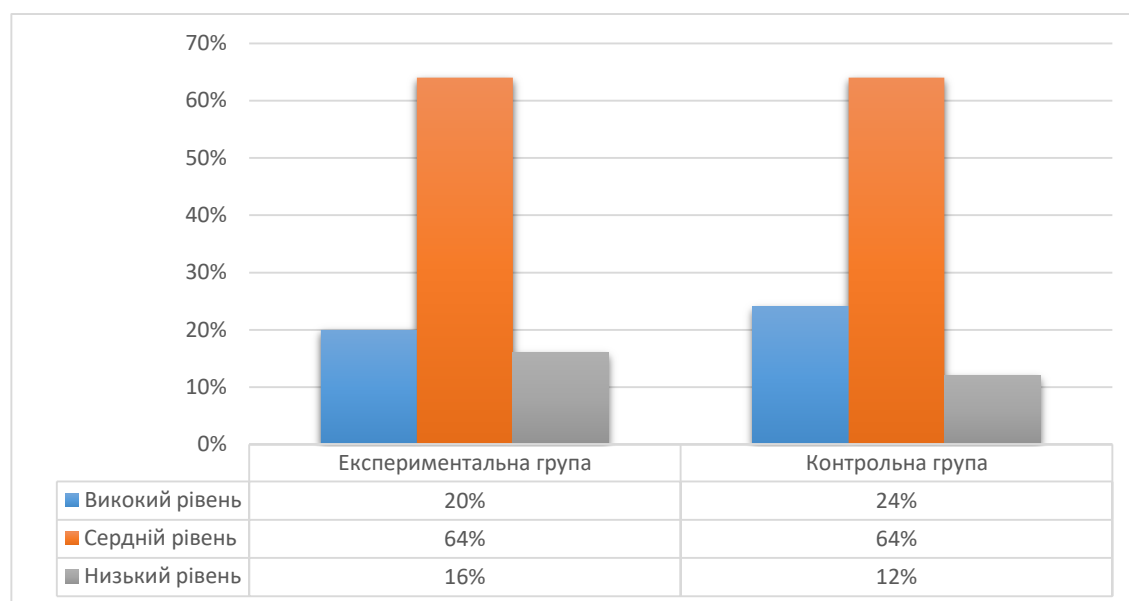


Рис. 2.1. Рівні розвитку творчих здібностей дітей ЕГ та КГ на початковому етапі дослідно-пошукової роботи (у %)

Дослідження показало, що при виконанні завдань діти були активними, лише діти з низьким рівнем потребували повторення та тлумачення завдань наново. Під час виявлення рівня розвитку творчої легкості у тесті «Матриці Равена» (дитячий варіант) активність дітей була нерівномірною. На момент виконання «Матриць» дівчатка серйозніше поставилися до Серії В, а ось хлопчики активно працювали з найлегшою Серією А. Діти з низьким рівнем часто відволікалися на сторонні речі, відзначалися непосидючістю. Слід зазначити, що діти з середнім рівнем показали відмінні навички при

міркуваннях, проте деякі з них постійно «піддивлялися» на роботу своїх товаришів.

Більшість дітей в обох групах із середнім рівнем розвитку. Діти з низьким рівнем розвитку не зовсім впевнено вели розповідь, їм особливо було складно при роботі з «Танграмом». У роботах хлопчиків найчастіше спостерігалось відображення мультиплікаційних персонажів, таких як герої популярного дитячого мультиплікаційного серіалу «Лего Нінзяго». Також хлопчики охоче зображували у своїх роботах монстрів, привидів та зомбі. Такі зображення найчастіше спостерігалися у хлопчиків, творчу оригінальність яких віднесено до середнього рівня. У дівчаток найчастіше в роботах зустрічалися зображення персонажів з мультиплікаційних серіалів «Принцеса Ельза» та «Леді Баг».

Аналіз отриманих результатів показав, що у більшості дітей виявлено середній рівень розвитку творчих здібностей. Під час оцінювання роботи з виявлення прояву рівня творчої гнучкості старших дошкільників нами було відмічено, що діти намагалися якнайшвидше виконати завдання.

Таким чином можна зробити висновки, що в КГ більша кількість дітей мають високі показники на відміну від ЕГ. Однак в обох групах в однаковому відсотковому відношенні (64%) переважає середній рівень розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Отримані результати обґрунтовують необхідність активної діяльності в напрямку розвитку творчих здібностей, тобто використання різноманітних форм в роботі з дітьми, залучення фахівців ЗДО і батьків вихованців, оскільки при певному змісті і етапності, планована робота буде сприяти пробудженню у дітей емоційного відгуку до роботи з аплікацією, сприяти конкретизації та узагальненню знань дітей в цій області, тим самим підвищуючи рівень розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Емпіричне дослідження особливостей розвитку творчих здібностей старших дошкільників заклало підґрунтя для створення програми їх розвитку засобами аплікації з урахуванням отриманих даних.

2.2. Перевірка педагогічних умов розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації

На основі теоретичного обґрунтування проблеми розвитку творчих здібностей у дітей старшого віку у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі, спираючись на напрацювання різних авторів з даної проблеми, аналізу різних літературних джерел з проблеми розвитку творчих здібностей, орієнтуючись на проведені нами анкетування вихователів та батьків, а також діагностику рівня розвитку творчих здібностей, ми пропонуємо розроблену нами систему освітньої роботи з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Мета формувального експерименту: реалізація педагогічних умов розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Завдання:

- створити систему освітньої роботи, засновану на реалізації визначених педагогічних умов розвитку творчих здібностей засобами аплікації;
- розробити систему занять з художньої праці з використанням аплікації на основі технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей (за С. Архиповою, Н. Кушнірик);
- забезпечити організацію вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.
- розширити сферу участі батьків у організації життя закладу дошкільної освіти з проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації шляхом організації спільної діяльності дітей і батьків, наданням інформаційно-педагогічних матеріалів з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації;

В основу розробки нашої системи освітньої роботи з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації покладено такі принципи [9]:

- принцип комплексності;
- принцип ієрархічності;
- принцип індивідуальності;
- принцип пізнавальності;
- принцип інтерактивності;

Реалізація системи освітньої роботи складалася з чотирьох блоків розроблених з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Всі компоненти поєднані між собою за видом художньої праці – аплікації, у якому працюють діти. Дамо більш детальну характеристику означених блоків роботи.

«Блок 1. Мотиваційний». Мета цього етапу роботи: залучення до світу мистецтва через ознайомлення з творами образотворчого мистецтва, естетичне сприйняття світу, участь у пошуку, формуванні і презентації творів; формування естетичного ціннісного сприйняття світу, набуття вмінь усвідомленого пошуку необхідної інформації та її презентації у колі одноліток. А саме, у формі фронтальних занять, спрямованих на ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва (художніми картинами з різних жанрів мистецтва, аплікацією) тематичних занять, занять-здивувань, групових занять, жанрових виставок.

Самостійна діяльність здійснювалась через надання завдань на самостійний пошук інформації, пропозицій про створення альбому бажань «Я хочу вміти».

Заняття з ознайомлення дітей з різними виробами мистецтва сприяли розвитку у дітей художнього сприймання. Діти навчилися визначати емоційний зміст картини, засоби художньої виразності використані автором твору, визначати своє особистісне ставлення до творів. За допомогою кольорів та їх відтінків навчилися створювати свої емоційні композиції.

Діти навчилися виконувати завдання «етюдного» характеру, які допомагають передавати різні ракурси об'єктів, знаходити оригінальні рішення. Ознайомлення з предметами декоративно-прикладного мистецтва сприяло формуванню в дітей «почуття декоративності», уміння «читати» візерунки, збагаченню асоціативних зв'язків (порівняння образів з реальними об'єктами, предметами).

«Блок 2. Розвивальний». Мета: ознайомлення з принципами зображення, оволодіння узагальненими способами зображення; ознайомлення із зображувальними та виразними можливостями матеріалів, розвиток продуктивної творчості через оволодіння спеціальними способами мислення, а саме: виділення протилежних властивостей, пошук аналогій, асоціювання понять, ставлення запитань, переформулювання, генерування ідей. Розвиток оцінювання власних вмінь навчання та допомоги іншим.

Реалізується мета цього етапу роботи під час занять-порівнянь, тематичних занять у спеціально-організованій діяльності засобами об'єднання дітей в підгрупи. Під час партнерської діяльності – завдання розвивального компонента реалізуються у заняттях-вправах, де пояснюється та практично відпрацьовується техніка, робота із панно досягнень «Я вмію...».

Самостійна діяльність розвивального компонента передбачає завдання у групах (змінюються щоденно), робота у розвивальних зонах (за рівнями розвитку вмінь), взаємонавчання, індивідуальні завдання, які складаються з добірки розвивальних ігор.

«Блок 3. Прикладний». Його мета: створення комфортної атмосфери для прикладної діяльності, зменшення рівня сумнівів дитини у своїх вміннях, формування відчуття «технічної впевненості», розкнутості і свободи за рахунок підтримки дорослими творчих починань дитини. Мета реалізується у формі індивідуально-групових (5-8 дітей) партнерських занять.

«Блок 4. Корекційно-розвивальний» мав таку мету: оволодіння узагальненими способами роботи з аплікацією; ознайомлення з

зображувальними та виразними можливостями матеріалів, грамотне використання приладдя на рівні автоматизму, вміння творчо користуватися навичками і діяти у ситуаціях вибору (матеріал, колір, виразні засоби). Цей етап роботи проходив у формі індивідуальних художньо-практичних вправ.

Художньо-практичні вправи були спрямовані на розвиток практичних вмінь та навичок в роботі з аплікацією. Діти оволоділи технічними прийомами, спираючись на знання особливостей матеріалу, техніки. Навчилися експериментувати з кольором, відчувати задоволення від процесу та результату творення, ціннісно ставитись до продуктів діяльності (власної, однолітків, інших людей)., кожен з яких необхідний для ефективного її формування.

Розробка комплексу занять з художньої праці з використанням засобів аплікації на основі технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей (за С. Архиповою, Н. Кушнірик) мала на меті переоцінити значення занять з художньої праці. Вихователі ЗДО часто недооцінюють і не достатньо використовують заняття з художньої праці. У зв'язку з вищенаведеним актуальним нами вважається узагальнення вже обраних підходів (за С. Архиповою, Н. Кушнірик) та подальше удосконалення процесу розвитку творчих здібностей вихованців ЗДО засобами аплікації. У роботі було використано природний, викидний матеріал.

У формувальному експерименті взяли участь 25 дітей старшого дошкільного віку.

Організований нами цикл занять на основі технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей (за С. Архиповою, Н. Кушнірик) відбувався на дидактичних принципах, які особливо важливі для організації освітньої діяльності з дошкільниками.

1. Принцип психологічної комфортності. Даний принцип передбачає створення умов, в яких діти відчують себе «як вдома», заняття негативних факторів, отримання задоволення від творчого процесу.

2. Принцип доступності – відповідність змісту і форми занять віку дітей.

3. Принцип творчості (креативності). Даний принцип передбачає максимальну орієнтацію на творче начало, придбання дітьми власного досвіду творчої діяльності.

4. Принцип діяльності – включення всіх дітей на занятті в практичну діяльність.

5. Принцип індивідуального підходу. Даний принцип дозволяє врахувати індивідуальні особливості дітей.

На вибір методів навчання вплинули:

- загальна мета і завдання навчання;
- специфіка виду діяльності, в процесі засвоєння якої відбувається виховання дітей;
- вікові та індивідуальні особливості дітей.

Відповідно до розробок С. Архипової, Н. Кушнірик [4], заняття зберігало всі основні компоненти з відповідним рівнем ієрархії, провідним з яких є мета. Досягнення мети забезпечувалося вирішенням комплексу завдань роботи з аплікацією з відповідним змістом, що дозволило одержати нам прогнозований результат. Під метою заняття з розвитку творчих здібностей засобами аплікації ми розуміли, насамперед, якісні зміни у творчій діяльності дитини.

Мотивація до діяльності – організаційний момент заняття. На цьому етапі організувався позитивний настрій дитини до творчої діяльності на занятті, а саме: були створені умови для виникнення внутрішньої потреби включення у творчу діяльність («хочу»), виділена змістовна область («можу»): добре побажання, моральна підтримка, девіз, загадка, бесіда, повідомлення.

Перша частина заняття – комунікативна діяльність. Етап спілкування. Актуалізація знань і фіксація утруднень у діяльності. Цей етап припускає підготовку мислення дітей до творчої діяльності: актуалізацію знань, умінь,

навичок, достатніх для виконання творчих завдань; тренування відповідних творчих операцій. Рекомендації до проведення: колективний полілог, комунікативна взаємодія, бесіда, застосування емоційного компонента: «яскрава пляма», похвала.

Друга частина заняття – етап пізнавальної діяльності. Постановка завдання. Побудова проєкту виходу з утруднень («відкриття» дітьми нового знання). Нами планувались завдання на збагачення та актуалізацію творчого досвіду. На кожному занятті були використані рухова активність, матеріальні і матеріалізовані моделі аплікації.

Третя частина заняття – етап творчої діяльності. Тут відбувається первинне закріплення набутих знань у творчій діяльності. Діти у формі комунікативної взаємодії вирішували творчі завдання. Комунікативна взаємодія з опорою на вербальну і знакову фіксацію, змагання, ігрові ситуації є важливі на цій частині заняття.

Четверта частина заняття – контрольна-оцінювальний етап діяльності. Самостійна робота з аплікації. На цьому етапі заняття використовувалась індивідуальна форма взаємодії: старші дошкільники самостійно виконували творчі завдання на застосування нового способу дій, самостійно оцінювали власні творчі доробки.

Емоційна спрямованість етапу полягала в організації ситуації успіху, що сприяла залученню дітей до подальшої творчої діяльності. Після завершення фіксувався ступінь відповідності поставленої мети й результатів творчої діяльності й окреслювалася мета наступної творчої діяльності.

Принцип домінанти на занятті з дітьми реалізувався, коли вихователь приділяла увагу якомусь питанню, проблемі, розділу, тобто робився акцент тільки на аплікацію. Інші види діяльності виступали як допоміжні.

При визначенні й формулюванні завдань, крім пріоритетної мети – розвитку творчих здібностей, ми рекомендували вихователеві задавати характер ігор і вправ, що обов'язково повинні мінятися від заняття до

заняття, дозволяючи урізноманітнити творчу діяльність дитини, зберігаючи й підтримуючи її позитивні емоції у роботі з аплікацією.

На заняттях ми максимально використовували гру, тому що вона є провідним видом діяльності дитини-дошкільника. Ігрові дії в діяльності дошкільника – явище корисне, що допомагає йому розвивати свій творчий задум. Якщо у дитини систематично формуються образотворчі вміння, то вона легко знаходить і образотворчі способи виконання завдання

Будь-які ігри тільки тоді дають результати, коли діти грають у них із задоволенням. Так само й творчість – це завжди інтерес, захоплення й навіть пристрасть. Якщо будь-яку справу дитини розглядати як своєрідну гру-творчість, то у ній будуть розвиватися такі важливі характеристики творчості, як [56]:

1) швидкість думки – здатність до генерування якнайбільшого числа ідей, фактично – кількість ідей, що виникає за одиницю часу;

2) гнучкість мислення – здатність легко переходити від полярних за змістом явищ одного класу до іншого;

3) оригінальність – здатність формулювати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих;

4) розробленість – вміння не просто генерувати ідеї, а й творчо розробляти їх;

5) сміливість – здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності;

6) допитливість – відкритість та інтерес до всього нового, вміння помічати незвичайне у всьому звичайному, дивуватися йому.

Було впроваджене раціональне поєднання ігрової та навчальної видів діяльності впродовж занять, звісно діти не перевтомлювалися і отримували задоволення від заняття.

Все вищезазначене було втілене в розроблену нами систему занять на основі технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей (за С. Архиповою, Н. Кушнірик): «Зима. Аплікація зі смуг «Візерунчаста

сніжинка», «Приліт птахів», «Такі різні писаночки», «Казкові герої», «Приборкуємо вогонь на папері» і т.п.

Зокрема, заняття з аплікації на тему «Казкові герої» було цілком побудовано на пошуковій діяльності. Спочатку дітям пропонувалося відгадати героя казки, а потім придумати і створити власний сюжет, що виявлялося у виборі задуму, засобів (матеріалів, техніки), способів, етапів реалізації поставленої мети, аналізі власного творчого продукту та його застосуванні в ігровій діяльності. Включення дитини в пошук вплинуло на образотворчу діяльність, яка відрізнялася емоційною забарвленістю, прагненням шукати, варіювати різні рішення. Діти отримували від цього особливе задоволення, а захопившись пошуком, завжди отримували успішний результат. Кожне заняття викликало у них здивування, радість, що стимулювало дитячий інтерес і викликало бажання створити щось нове.

Спільною роботою вихователя з дітьми було створення колективного панно «Весняний парк» та розробка силуетної аплікації «Первоцвіти в траві».

Під час колективних занять вихователь використовував такі прийоми:

— викликав дітей до спільного аркуша командами (спочатку команда «Гноми», а потім — «Ліліпути»), групами (перша — група дівчаток, а далі група хлопчиків), парами (першими йдуть клеїти Руслан із Марійкою), за кольорними (геометричними, казковими та ін.) ознаками (йдуть клеїти лише ті діти, які роблять аплікацію із синіми квітами, з квадратами, із зайцями);

— наклеював той, хто відгадає загадку, шараду тощо;

— діти приносили готові роботи, прикладали їх до виділеного місця та склеювали.

Отже, організована нами система занять на основі технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей (за С. Архиповою, Н. Кушнірик) засобами аплікації сприяв виявленню та розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності забезпечила

збереження раніше сформованих у дітей засобів творчого мислення, дозволила постійно розширювати і заглиблювати коло особистих можливостей у цій сфері, надавала можливість презентувати та порівнювати досягнення. Реалізація даного завдання включала в себе серію вправ, де особлива увага приділялась творчим іграм, творчим завданням та творчим вправам.

Аналіз забезпечення творчої продуктивності старших дошкільників в рамках виховного процесу в ЗДО показав, що розвиток творчих здібностей не є основною метою їх діяльності і, отже, в освітньому процесі не відведено достатнього часу на забезпечення належного рівня розвитку творчого мислення, творчої уяви і використання елементів розвитку творчості в процесі виконання творчих завдань. Творчі завдання, що в основному використовуються, відносяться до «умовно творчих», велика частина завдань спрямована на розвиток інтуїції дітей, знаходження декількох варіантів відповідей. Творча діяльність старших дошкільників орієнтована на використання переважно методів перебору варіантів, аналогію, моделювання, ресурсний підхід, деяких прийомів фантазування, але програми не передбачають розвитку творчих здібностей дітей через цілеспрямовану організацію виконання творчих завдань.

Крім того в нашому супроводі відзначаємо конкретну діяльність супроводжуючого, особлива увага приділялася толерантності поведінки, умінню організувати творчий процес, дбайливому відношенню до незвичайних ідей і питань дітей. Всі ці складові передбачають прояв творчої ініціативи, створення нового творчого продукту та творчого навчально-виховного середовища.

Основні напрями організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку реалізовувалися нами поетапно з використанням адаптованої система супроводу розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва (розробленої з використанням наукових доробків: О. Барташнікової, І. Барташнікової,

О. Ликової, Б. Нікітіна, Т. Піроженко, Л. Фесюкової, Р. Чумічової, Л. Шульги та ін.) [8]:

Перший етап – вивчення стосунків дитини з вихователем і однолітками. Вивчення плану роботи ЗДО з точки зору розвитку творчих здібностей, ознайомлення педагогів і дітей з особливостями творчої діяльності.

Другий етап – формування творчого середовища через введення у зміст творчих завдань та вправ на розвиток творчого мислення, а також зміну форм роботи шляхом впровадження різних форм творчої діяльності. Завдяки цьому виникає мотивація саморозвитку, і на цій основі змінюються творчі параметри.

Третій етап – формування творчого середовища, що виникає в результаті спільної творчості педагога і дитини, дітей один з одним, і на цій основі, формування творчої позиції кожної дитини.

Організація і керівництво процесом педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку передбачало роботу вихователя щодо підготовки до організації педагогічного супроводу, його організації, та аналізу його результатів. Готуючись до роботи, разом із вихователем ми підбирали відповідно до програмних вимог виховання і навчання дітей старшої групи творчі ігри та творчі завдання; визначали оптимальний час їх проведення; готували необхідний матеріал; вивчали й осмислювали проблеми організації і керівництва процесом педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку; намагалися збагатити дітей знаннями й уявленнями, необхідними для розв'язання творчого завдання.

Нами були використані наступні методи Технології рішення винахідницьких завдань (ТРВЗ):

- Рішення творчих завдань;
- Біном фантазії (прийоми Дж. Родарі);
- Метод каталогу (Е. Кунце);

—Мозковий штурм;

—Теорія рішення винахідницьких завдань (типові прийоми фантазування) (Г. Альтшуллер).

Основною умовою реалізації даної роботи була творча стратегія педагогічної взаємодії, для якої характерні: відношення до дитини як до суб'єкта власного розвитку, орієнтація на розвиток і саморозвиток дитини, створення умов для самореалізації і самовизначення дитини дошкільного віку. При такій взаємодії основними тактиками стає співпраця і партнерство, що дають можливість дитини проявити творчу активність, самостійність, оригінальність.

Саме такий педагогічний супровід дозволяв дошкільникові перетворитися на творчого суб'єкта освітнього процесу, який здатен направляти власний розвиток, а також акумулювати творчий досвід в цілому.

Реалізація взаємодії з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників включала в себе роботу зі спеціальної психологічної і педагогічної підтримки батьків, підвищення рівня їх знань щодо розвитку творчих здібностей засобами прикладного мистецтва. Була організована різноманітна спільна діяльність дітей і батьків (творчий майстер-клас з аплікації «Ми прилетіли з планети «Сім'я»). Для батьків на вихідні також були розроблені завдання, які треба було зробити разом із дитиною. Регулярно у чаті вихователя з батьками (у додатку Viber) надавались інформаційно-педагогічні матеріали стосовно розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

У нагоді стали корисні поради батькам від американського психолога Дж. Гауена щодо розвитку творчих здібностей дитини. Автор зазначає, що в родині потрібно підтримувати необхідну для творчості атмосферу, допомагати дитині долати непорозуміння з боку дорослих, негативну реакцію ровесників. «Чим ширше ми відкриваємо можливості для конструктивної творчості, – говорить Дж. Гауен, – тим більш щільно затуляються клапани деструктивної поведінки. Дитина, яка позбавлена

позитивного творчого виходу, може направити свою творчу енергію в зовсім небажаному напрямку» [9, с. 120].

2.3. Динаміка розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації

Після завершення формувального експерименту, для оцінки його ефективності, був проведений контрольний зріз для дітей обох груп. Метою контрольного експерименту було виявлення рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників після апробації системи освітньої роботи з реалізації визначених педагогічних умов.

Завдання контрольного етапу дослідження:

- вивчити характер змін у розвитку творчих здібностей старших дошкільників після реалізації визначених педагогічних умов;
- зробити порівняльний аналіз констатуючого і контрольного етапів дослідження та проаналізувати результати роботи.

У контексті контрольного експерименту нами були проведені повторно діагностики:

- «Матриці Равена» (дитячий варіант) Д. Равен;
- «Танграми» О. І. Кульчицької, Л. Г. Чорної;
- «Завершення фігури» Е. П. Торренс.

Система показників для зручності фіксації спостережень зведена в таблицю, де проведена кількісна характеристика рівня розвитку творчих здібностей дітей експериментальної та контрольної груп на контрольному етапі роботи (див. таблиці 2.3).

Таблиця 2.3

Кількісна характеристика рівнів розвитку творчих здібностей у дітей експериментальної групи на контрольному етапі дослідно-пошукової роботи

№	Ім'я та прізвище дитини	Показники			Всього балів	Середній бал	Рівень
		Творча легкість max-12б.	Творча оригінальність max-6б.	Творча гнучкість max-5б.			
1	Аріна П.	10	4	5	19	6,3	Високий
2	Олена Ц.	8	4	2	14	4,6	Середній
3	Аліна А.	10	3	4	17	5,6	Високий
4	Ніколь Я.	7	2	2	11	3,6	Низький
5	Раміна Є.	8	2	4	14	4,6	Середній
6	Крістіна Р.	6	2	2	10	3,3	Низький
7	Сергій Ю.	7	3	4	14	4,6	Середній
8	Сашко В.	8	3	3	14	4,6	Середній
9	Давид Н.	10	4	4	18	6	Високий
10	Костя Д.	9	2	3	14	4,6	Середній
11	Кирило М.	8	5	4	19	6,3	Високий
12	Арсеній Т.	7	1	2	10	3,3	Низький
13	Аміна Ш	7	4	3	14	4,6	Середній
14	Віталій Б.	9	4	4	17	5,6	Високий
15	Артем В.	8	5	5	18	6	Високий
16	Матвій М.	7	4	4	15	5	Середній
17	Микита В.	7	3	4	14	4,6	Середній
18	Вероніка К.	10	4	3	17	5,6	Високий
19	Альбіна Ц.	8	3	2	13	4,3	Середній
20	Тетяна Ю.	9	3	2	14	4,6	Середній
21	Луїза П.	9	5	3	17	5,6	Високий
22	Юлія П.	10	4	4	18	6	Високий
23	Діана Ш.	10	3	2	15	2,6	Середній
24	Ріта К.	8	2	3	13	4,3	Середній
25	Руслан П.	8	5	4	17	5,6	Високий

У результаті експерименту відбулася прогресивна динаміка змін у рівнях розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку у ЕГ. Як показують результати дослідження, на високому рівні 10 дітей, на середньому рівні 12 дітей, на низькому рівні 3 дитини – це означає, що:

Високий рівень – 40%

Середній рівень – 48%

Низький рівень – 12%.

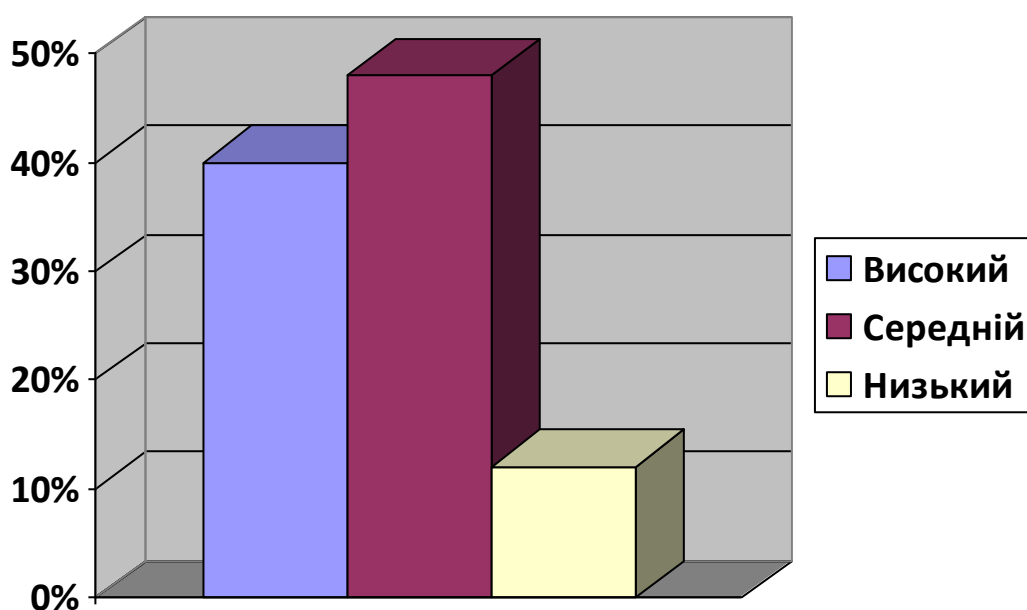


Рис. 2.3. Кількісна характеристика рівня розвитку творчих здібностей у дітей експериментальної групи на контрольному етапі дослідно-пошукової роботи

Підавши аналізу результати поведених діагностичних методик зазначено, що у дітей експериментальної групи показники значно кращі за дітей контрольної групи. Тобто на прикінцевому етапі дослідження вихованці експериментальної групи показали позитивну динаміку зростання розвитку творчих здібностей (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка розвитку розвитку творчих здібностей засобами аплікації дітей
старшого дошкільного віку ЕГ та КГ
на констатувальному та контрольному етапах**

Рівень	ЕГ		КГ	
	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент	Констатувальний експеримент	Контрольний експеримент
Високий	20% (5 дітей)	40%(10 дітей)	20% (5 дітей)	28% (7 дітей)
Середній	61% (16 дітей)	48%(12 дітей)	64% (16 дітей)	64% (16дітей)
Низький	16% (4 дітей)	12%(3дитини)	16% (4 дитини)	8% (2 дітей)

Порівняння результатів дослідження по контрольній групі (табл. 2.5) показало менше, порівняно з експериментальною групою, підвищення. Високий рівень розвитку творчих здібностей в контрольній групі залишився на тому самому рівні (в експериментальній групі зріс аж на 20 %). Так само незначно знизився і низький рівень розвитку творчих здібностей в контрольній групі — на 8%.

Аналіз отриманих даних дозволив нам зробити наступні висновки про розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації. Як бачимо, рівень розвитку творчих здібностей в ЕГ підвищився. Всі діти були активними при виконанні завдань. У них не виникало особливих труднощів. У процесі спостереження за поведінкою дитини під час проведення заняття ми оцінили їх експресивність, завзятість і наполегливість у подоланні труднощів.

Також треба зазначити, що у дітей ЕГ, окрім розвитку творчих здібностей, виявилися суттєві особистісні зміни: діти стали більш активними, ініціативними, здібними до прийняття самостійних рішень, до знаходження особистісних оригінальних рішень. У них знизився страх перед невдачею, перед можливим критичним зауваженням. З'явилася більша впевненість в

собі і в своїх можливостях. Відчутно збагатився зображувальний досвід дітей, про що свідчать різноманітні сюжети дитячих аплікацій.

По завершенні нашої роботи головним стало те, що діти прагнули реалізувати свій потенціал в різних формах роботи з вихователем, не боялися висловити свою думку з приводу різних моментів, характер спілкування дітей і вихователя значно покращився. Співпраця дітей і вихователя стала тією діяльністю, яка показує нам приклади результатів нашої роботи і дозволяє демонструвати досягнення.

Крім того, апробована система педагогічних умов виявилася дієвою завдяки системі освітньої роботи з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Також контрольний експеримент виявив, що показники рівнів розвитку творчих здібностей дітей в експериментальній групі зросли й за рахунок роботи вихователів з батьками, індивідуальної роботи батьків дітей, спеціального психологічного і педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей дітей засобами аплікації. Головним меседжем для батьків у нашій роботі було донести, що формування творчої особистості повинно здійснюватися на основі особистісно-орієнтованої моделі виховання.

Найулюбленішим творчим домашнім завданням для дітей і батьків стала рвана аплікація. Сім'ї вихованців для цього різновиду аплікації використовували рекламні флаєри, буклети, брошури чи каталоги, старі журнали, газети тощо.

Апробація наших педагогічних умов для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації показала їх результативність, здатність забезпечувати змістовний особистісний розвиток кожної дитини як з творчими здібностями, так і дитини, яка поки що не виявила свої здібності. Проведена нами робота дозволяє зробити висновок про те, що розвиток творчих здібностей засобами аплікації у дітей старшого дошкільного віку – процес складний і залежить від наявності обов'язкових умов. Важливим у цій роботі є необхідність аналізувати кожне самотійно

виконане творче завдання дитини, вивчати й оцінювати творчі здібності старших дошкільників з метою своєчасного виявлення і аналізу особливостей протікання розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Реалізація визначених нами педагогічних умов розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації здійснювалася в 2019-2020 навчальному році в експериментальних закладах дошкільної освіти та після їх апробації рівень розвитку творчих здібностей підвищився. Тож можна стверджувати, що поставлена мета досягнута, гіпотеза підтвердилася, завдання експерименту вирішено.

Висновки до розділу 2

Для виявлення особливостей розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації, було визначено відповідні критерії: творча легкість, творча оригінальність та творча гнучкість. На основі обраних критеріїв сформульовано рівні розвитку творчих здібностей старших дошкільників: високий, середній та низький.

Первинне дослідження на основі розробленого діагностичного комплексу показало: особливостями творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є те, що їх переважна більшість знаходиться на середньому рівні розвитку, трохи менше – на високому рівні. При цьому вихователі знають що таке творчі здібності і вважають себе головними активаторами у розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку та готові до реалізації завдань з розвитку творчих здібностей засобами аплікації дітей старшого дошкільного віку.

На основі зазначеного була розроблена система освітньої роботи з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації. Реалізація програми освітньої роботи складалася з чотирьох блоків (мотиваційний, розвивальний, прикладний, корекційно-розвивальний),

розроблених з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Всі компоненти поєднані між собою за видом художньої праці – аплікації, також нами був розроблений комплекс занять, який мав на меті підвищити розвиток творчих здібностей старших дошкільників з використанням засобів аплікації.

Також дослідно-експериментальним шляхом визначено й перевірено педагогічні умови розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації:

1. Організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.

2. Використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з аплікації (С. П. Архипова, Н. Ю. Кушнірик).

3. Реалізація взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

Апробація окресленої нами системи педагогічних умов розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації показала результативність її продуктивної спрямованості, здатної забезпечувати змістовний особистісний розвиток кожної дитини — як здібної, так і дитини, яка поки ще не виявила свої здібності. Зокрема, результатом реалізації педагогічних умов стало підвищення високого рівня розвитку творчих здібностей засобами аплікації на 20 % (в контрольній групі залишилось на тому самому рівні).

Батьки стали більше часу приділяти велику увагу природним задаткам дитини, підтримувати її творчі починання, допомагати реалізувати їх, стимулюючи при цьому бажання дитини робити по-своєму. Про це свідчили відгуки вихователів, що після проведення експерименту, батьки стали частіше брати участь у конкурсах, виставках, які проводяться на базі ЗДО.

Після завершення експерименту рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників підвищився. Апробація окресленої системи роботи з

реалізації наших педагогічних умов розвитку творчих здібностей дітей засобами аплікації показала їх результативність.

Отже, результати дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, що має важливе значення для підвищення рівня розвитку творчих здібностей у старших дошкільників засобами аплікації.

ВИСНОВКИ

Теоретичне осмислення даної проблеми дозволило нам конкретизувати зміст поняття «розвиток творчих здібностей» це – самостійна та динамічна система окремих особистісних якостей, що у поєднанні між собою утворюють інтегровану якість, що формується та проявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-пошукової діяльності [1, 7, 10, 25, 31, 35, 54, 65, 70, 71].

Ми з'ясували, що старший дошкільний вік є сензитивним та фундаментальним для активного розвитку творчих здібностей. Тому сучасному вихователю важливо бачити потенційні творчі здібності в кожній дитині та керувати розвитком творчих здібностей усіх дітей. Робота може бути ефективною лише у разі знання дорослим індивідуальних особливостей кожної дитини, гнучкого планування педагогом системи роботи, коли при врахуванні особливостей дітей на ходу корегується весь задуманий сценарій заняття. При цьому варто дозувати, повторювати, варіювати творчі завдання, враховуючи рівень розумового розвитку, здібностей кожної дитини, випереджувати дитячі задуми, йти трохи попереду: те, що дитина може зробити на першому етапі з деякою допомогою дорослого, потім вона вже може зробити самостійно.

Щоб підвищити необхідний рівень розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, було визначено наступні педагогічні умови:

1. Організація вихователем педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей старших дошкільників у повсякденній діяльності.
2. Використання технології діяльнісного методу розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з аплікації (С. Архипова, Н. Кушнірик);
3. Реалізація взаємодії з батьками з питань розвитку творчих здібностей старших дошкільників. У межах дослідження було вивчено

психолого – педагогічну літературу з даної проблеми, розглянуто сутність, зміст та основні компоненти розвитку творчих здібностей у старших дошкільників, а також характеристики дошкільного віку, визначено та вивчено педагогічні умови розвитку творчих здібностей дітей засобами аплікації, проведено аналіз, а потім і узагальнено різні погляди на дану проблему в літературі, дослідно-експериментальним шляхом перевірено комплекс педагогічних умов, що забезпечили розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації.

Для виявлення особливостей розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації, було визначено відповідні критерії і показники: творча легкість, творча оригінальність та творча гнучкість. На основі обраних критеріїв і показників сформульовано рівні розвитку творчих здібностей старших дошкільників: високий, середній та низький.

Первинне дослідження на основі розробленого діагностичного комплексу показало: особливостями творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку є те, що їх переважна більшість знаходиться на середньому рівні розвитку, трохи менше – на високому рівні. При цьому вихователі знають що таке творчі здібності і вважають себе головними активаторами у розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку та готові до реалізації завдань з розвитку творчих здібностей засобами аплікації дітей старшого дошкільного віку. Батьки стали більше часу приділяти велику увагу природним задаткам дитини, підтримувати її творчі починання, допомагати реалізувати їх, стимулюючи при цьому бажання дитини робити по-своєму. Про це свідчили відгуки вихователів, що після проведення експерименту, батьки стали частіше брати участь у конкурсах, виставках, які проводяться на базі ЗДО.

На основі зазначеного була розроблена програма освітньої роботи з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами аплікації. Реалізація програми освітньої роботи складалася з чотирьох блоків

(мотиваційний, розвивальний, прикладний, корекційно-розвивальний), розроблених з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Всі компоненти поєднані між собою за видом художньої праці – аплікації, також нами був розроблений комплекс занять, який мав на меті підвищити розвиток творчих здібностей старших дошкільників з використанням засобів аплікації.

Апробація окресленої нами системи педагогічних умов розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації показала результативність її продуктивної спрямованості, здатної забезпечувати змістовний особистісний розвиток кожної дитини — як здібної, так і дитини, яка поки ще не виявила свої здібності. Зокрема, результатом реалізації педагогічних умов стало підвищення високого рівня розвитку творчих здібностей засобами аплікації в контрольній групі залишилось на тому самому рівні, в той час як в контрольній групі зросло аж на 20 %. Так само незначно знизився і низький рівень розвитку творчих здібностей в контрольній групі — на 4 %.

Після завершення експерименту рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників підвищився. Апробація окресленої системи наших педагогічних умов для розвитку творчих здібностей дітей засобами аплікації у практичній діяльності з дітьми показала результативність продуктивної її спрямованості.

Отже, результати дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, що має важливе значення для підвищення рівня розвитку творчих здібностей у старших дошкільників засобами аплікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О. П., Корнєєва О. Л. Підтримка розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами прикладного мистецтва. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 8–9. С. 121–125.
2. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. *Основы педагогики творчества*. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1988. 238 с.
3. Андрощук О. В. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор : дис. ... канд. психол. наук: спец. 10.00.07 / Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 240 с.
4. Андрощук О. В. Методи діагностичного дослідження розвитку творчих здібностей старших дошкільників. *Молодий вчений*. 2017. № 1. С. 219–224.
5. Архипова С., Кушнірик Н. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2009. Вип. 2. С. 41–48.
6. Базовий компонент дошкільної освіти України: Проект. URL: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/2895/proekt_bazovyy_komponent_do_shkilnoyi_osvity_2020_Pedrada.pdf (дата звернення: 08.12.2020).
7. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богуш ; авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч та ін. Київ, 2012. 26 с.
8. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? Київ : Україна, 1991. 49 с.
9. Беленька Г. В., Богініч О. Л. Розвиток творчості дітей на заняттях. *Українське довкілля : проблеми, пошуки, творчі знахідки* : матеріали доп. міжвузівської наук.-практ. конф., м. Умань, 25–26 квіт. 1996 р. Умань : УДП ім. П. Г. Тичини, 1996. С. 67–68.
10. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
11. Біла І. М. Проблема розвитку творчості дітей дошкільного віку у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Обдарована дитина*. 2013. № 8. С. 2–8.
12. Богоявленская Д. Б. Об одном из подходов к исследованию интеллектуального творчества. *Вопросы психологии*. 1976. С. 69–80.

13. Богуш А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності. Одеса : Вид. Букаєв В. В., 2013. 356 с.
14. Боднарчук Н. О. Роль аплікації у розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку. *Science, research, development : Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*. Warszawa, 2018. Р. 63–65.
15. Веракса М. Діалектичне мислення і творчість. *Питання психології*. 1990. № 4. С. 9–13.
16. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4 : Детская психология. 432 с.
17. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк: Книга для учителя. 3-е изд. Москва : Просвещение, 1991. 93 с.
18. Виноградова В. Є. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія як фактор розвитку творчих здібностей особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2019. Т. 12 : Психологія творчості, вип. 26. С. 65–75.
19. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта в психології мислення. *Психологія мислення*. Москва, 1965. С. 435–456.
20. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка. Київ : Укрвузполіграф, 1992. 84 с.
21. Голюк О. А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 6 (155). С. 41–44.
22. Грицкова Ю. В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12, т. 2. С. 106–109.
23. Давыдов В. В. Нерешенные проблемы теории учебной деятельности. *Развивающее образование*. Москва : АПК и ПРО, 2003. Т. 2 : Нерешенные проблемы развивающего образования. С. 7–14.

24. Коломоєць Т. Г. Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 149. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/710229/7/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%94%D1%86%D1%8C-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%A2.%D0%93.pdf> (дата звернення: 08.12.2020).
25. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук. метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.
26. Корякіна І. В., Труш І. А. Розвиток творчості дітей старшого дошкільного віку на засадах вільного вибору образотворчих завдань. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія : Педагогічні науки*. 2019. Вип. 1. С. 174–180.
27. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей. *Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості*. Київ : Рад. шк., 1989. С. 307–373.
28. Кудрявцев В., Синельников В. Ребенок-дошкольник: новый подход к диагностике творческих способностей (статья первая). *Дошкольное воспитание*. 1995. № 9. С. 52–59.
29. Кудрявцев В. Т. Феномен детской креативности. *Дошкольное воспитание*. 2006. № 5. С. 71–78.
30. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2000. № 1. С. 10–14.
31. Кульчицька О. І., Чорна Л. Г. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*. 2003. № 4. С. 13–28.
32. Лейтес Н. С. Способность и одаренность в детские годы. Москва : Знание, 1984. 80 с.
33. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. 3-е изд. Москва : МГУ, 1972. 576 с.

34. Листопад О. А. Педагогічний супровід розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами педагогіки творчості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16, Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2012. Вип. 15. С. 203–207.
35. Листопад О. Творчі завдання як засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Вип. 23. С. 78–81.
36. Листопад О. А. Особливості педагогічної творчості вихователя дошкільного навчального закладу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2016. № 5. С. 68–72.
37. Лук А. Н. Мышление и творчество. Москва : Политиздат, 1976. 144 с.
38. Маляко В. О. Чи можна навчити творчості. *Обдарована дитина*. 1998. № 2. С. 3–5.
39. Моляко В. О., Музика О. Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир : Рута, 2006. 320 с.
40. Моляко В. А., Кульчицкая Е. И., Литвинова Н. И. Творческая одаренность детей : метод. рекомендации. Киев : Знание 1991. 28 с.
41. Немов Р. С. Психология : учебник : в 3 кн. 4-е изд. Москва : ВЛАДОС, 2001. Кн. 3 : Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. 632 с.
42. Николаева Е. И. Психология детского творчества. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 220 с.
43. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / авт. кол. : Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко та ін. ; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Укр. акад. дитинства, 2017. 80 с.
44. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : наук.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 140 с.

45. Позняк Т. Розвиток творчих здібностей дитини. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка]. Серія : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 125. С. 153–158.
46. Позняк Т. М. Розвиток креативних здібностей особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка.* 2013. Вип. 114. URL: <https://docplayer.net/64767636-Rozvitok-kreativnih-zdibnostey-osobistosti.html> (дата звернення: 08.12.2020).
47. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл. Київ : Академвидав, 2016. 456 с.
48. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / уклад. О. І. Білан ; за заг. ред. О. В. Низковської. 256 с.
49. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 № 2628-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 08.12.2020).
50. Про освіту : Закон України від 02.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 08.12.2020).
51. Психодіагностика и профориентация в образовательных учреждениях: тесты, методика, критерии оценки / ред.-сост. Л. Д. Столяренко. Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. 410 с.
52. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс : Универс, 1994. 480 с.
53. Розвиток креативних здібностей у дітей дошкільного віку / упоряд. І. В. Молодушкіна. Харків : Основа, 2012. 204 с.
54. Сакулина Н. П., Комарова Т. С. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. Москва, 1979. 114 с.
55. Сологуб А. Технологія креативного навчання. *Управління освітою.* 2006. № 11(131) черв. С. 4–5.
56. Старовойт Л. В. Аплікація як засіб всебічного та гармонійного розвитку дошкільників. *Pedagogika. Nauka wczoraj, dzis, jutro : Zbiór raportów naukowych,* Warszawa, 30–31.05.2015. Warszawa : Wydawca, 2015. Р. 9–11.

- 57.Стернберг Р. Практический интеллект. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 272 с.
- 58.Суржанська В. А. Розвиваємо творчі здібності. Харків : Основа, 2007. 112 с.
- 59.Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ : Слово, 2010. 376 с.
- 60.Теплов Б. М. Труды по психологии индивидуальных различий. Москва : Наука, 2004. 444 с.
- 61.Терещенко О. П. Розвиток творчості старшого дошкільника в образотворчій діяльності : навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2009. 112 с.
- 62.Токарева Л. Д. Ціннісні орієнтації сучасних батьків. *Міжнародні педагогічні студії: проблеми дошкілля в сучасному світі* : зб. наук. пр. Донецьк : ЛАНДОН – XXI, 2012. С. 250–256.
- 63.Токарева Л. Д. Психологічні чинники сприяння розвитку творчих здібностей дошкільника у сім'ї. URL: <http://konferenciazoiippo2016.blogspot.com/> (дата звернення: 08.12.2020).
- 64.Трофімов Л. Ю. Психологія : підручник. Київ : Либідь, 1999. 558 с.
- 65.Удіна О. М. Діагностика самостійності у дітей старшого дошкільного віку в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації). *Педагогічний дискурс*. 2008. Вип. 4. С. 164–168.
- 66.Ухіна В. В. Розвиток творчості старших дошкільників у роботі з різними матеріалами. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 3. С. 238–244.
- 67.Федотова Т. В. Основні підходи до проблеми розвитку креативності особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 9. С. 60–65.
- 68.Чорна Л. Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Психологічна газета*. 2001. № 2. С. 42–46.

- 69.Шандрук С. Творчість як употужнення здібностей особистості. *Психологія*. 2015. № 3. С. 86–91.
- 70.Щербина В. Вплив сім'ї на розвиток творчих здібностей дитини. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка]*. Серія : Педагогічні науки. 2013. Вип. 123(2). С. 391–394.
- 71.Яковлєва Н. В. Аплікація. Конспекти занять для роботи з дітьми 4–5 років. Харків : Ранок, 2008. 64 с.
- 72.Яковлева Е. Л. Развитие творческого потенциала школьников. *Вопросы психологии*. 1996. № 3. С. 28–37.
- 73.Barron F., Harrington D. Creativity, intelligence and personality. *Annual Review of Psychology*. 1981. Vol. 32. P. 439–476.
- 74.Fromm E. The creative attitude. *Creativity and its cultivation* / ed. H. Andercon. New York : Harper and Row, 1959. P. 44–54.
- 75.Torrance E. P. Education and the creative potential. Minneapolis : Univ. of Minnesota press, 1967. 167 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета для вихователів

*Шановні вихователі,
з метою діагностики готовності вихователів до організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації пропонуємо відповісти на такі питання:*

1. Чи відрізняєте Ви поняття «задатки», «уміння» та «здібності». В чому їх відмінність?

2. Дайте визначення поняття «розвиток творчих здібностей»

3. Що, на Вашу думку, вміщує в себе поняття педагогічний супровід?

4. В чому сутність організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку?

5. Які механізми організації педагогічного супроводу розвитку творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку?

6. Якими творчими здібностями володієте Ви?

7. Чи проводите Ви певну роботу у повсякденній діяльності дітей з розвитку творчих здібностей?

8. Як ви організовуєте педагогічний супровід розвитку творчих здібностей у дітей своєї групи?

9. Як Ви вважаєте, чи сприяє творча взаємодія вихователя і дітей розвитку творчих здібностей у кожної дитини?

10. Чи потребуєте Ви самі методичного супроводу щодо розвитку творчих здібностей старших дошкільників?

11. Що необхідно для того, щоб розвинути творчі здібності дітей старшого дошкільного віку?

12. Чи організовуєте Ви супровід батьків дітей щодо розвитку творчих здібностей старших дошкільників?

13. Наскільки сприяє організація педагогічного супроводу дітей з розвитку творчих здібностей на розвиток вашого творчого потенціалу?

14. Які на Ваш розсуд педагогічні умови необхідні для ефективного розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації?

Дякуємо за співпрацю!

Адаптована система супроводу розвитку творчих здібностей дітей засобами прикладного мистецтва (розроблена з використанням наукових доробків: О. Барташнікової, І. Барташнікової, О. Ликової, Б. Нікітіна, Т. Піроженко, Л. Фесюкової, Р. Чумічової, Л. Шульги та ін.) [8]

Мета: навчання вихователів супроводу розвитку творчих здібностей дітей; а також розвитку й вияву їхньої власної творчої активності, самовираження їхньої творчості у різних видах прикладної діяльності, регулювання процесу самовдосконалення вихователів.

Попередня робота: Під час означеного пропедевтичного етапу проведено семінар для вихователів, у процесі якого проведено низку занять з різних технік прикладного мистецтва: «Виготовлення панно із солоного тіста», «Техніка оригамі», «Засоби ниткоплетіння у створенні дизайну групи», «Флористика – техніка створення настрою» та інші.

Семінар-практикум «Прикладне мистецтво як засіб удосконалення професійної компетентності педагогів дошкільних закладів». Провідні для обговорення на семінарі такі питання:

- шляхи стимулювання творчої діяльності дітей та дорослих;
- підтримка розвитку здібної особистості та особливості формування в неї успішних життєвих стратегій;
- оновлення змісту занять із ручної праці та аплікації у старших групах ЗДО;
- створення варіативних умов для розвитку здібностей дітей;
- інтегративні підходи до організації супроводу розвитку творчих здібностей дітей у партнерській діяльності.

Перший крок системи – «З ким працюю?» – передбачає діагностику дітей, складання карти інтересів, спостереження активності кожної дитини для визначення груп видів прикладної діяльності, цікавих для дітей.

Другий крок – «Система» – передбачає перелік дій вихователя, обов'язкових у роботі з будь-якого виду прикладної діяльності: показ технічних прийомів, тренування у техніці виконання, пояснення технічних питань ремесел, партнерське та самостійне виконання творчих робіт, організація виставки, удосконалення вмінь.

Третій крок – «Інформація» – складається з двох блоків: методичний блок містить засоби надання інформації для поповнення знань вихователя та адаптації тих знань для передавання дітям; інформаційний блок-пакет містить засоби узагальнення інформації, доведення її до батьків (документація, дитячі проєкти, виставки, література, наочність тощо).

Четвертий крок – «Самоосвіта» – передбачає самостійне поглиблення вихователями своїх теоретичних знань у прикладному мистецтві, перегляд відеоматеріалів, відвідування музеїв.

П'ятий крок – «Творча підтримка» – передбачає обмін досвідом вихователів під час сумісних «Майстерень». Дії кроку спрямовані на технічне вдосконалення власних вмінь педагогів, стимулювання творчого потенціалу.

Шостий крок – «Рефлексія» – передбачає виховання отримувати задоволення вихователями від власної праці; коментувати враження від роботи, відповідати на запитання щодо задуму та реалізації творчих робіт.

Сьомий крок – «Презентація» – містить дії щодо оприлюднення творчих робіт педагогів кожної з груп.

Восьмий крок – «Робота на майбутню перспективу» - створення динамічних груп педагогів, які б вели пошук нових творчих форм та розробки технічного інструментарію для пояснення дітям, створення технологічних карт ремесел, відвідування занять з дітьми. Вихователям також пропонується оформити «Підсумкову теку» з такими матеріалами: 1) «Картка ремесла чи виду прикладної діяльності»; 2) щоденник власних творчих досягнень; 3) технологічна картка; 4) творчий проєкт; 5) матеріали для подальшої роботи; 6) підбірка конспектів.

Анкета «Діагностика творчих здібностей старших дошкільників в умовах сім'ї»

Шановні батьки!

Для більш точного виявлення творчих здібностей ваших дітей, Вам пропонується дати відповідь на наші запитання. Надавайте відповіді, спираючись на реальні фактори, тобто визначаючи ту чи іншу поведінку дитини. Правильну відповідь обведіть.

1. **Чи Ваша дитина, запитуючи у Вас, доповнює Вашу відповідь власними здогадками?**
- Ніколи - Рідко - Іноді - Часто - Постійно
2. **Чи Ваша дитина грає у нові ігри з новим сюжетом?**
- Ніколи - Рідко - Іноді - Часто - Постійно
3. **Чи Ваша дитина, граючи, додає до власних сюжетів нові сюжетні лінії?**
- Ніколи - Рідко - Іноді - Часто - Постійно
4. **Ваша дитина зацікавлено і охоче реагує на ваші пояснення?**
- Ніколи - Рідко - Іноді - Часто - Постійно
5. **Ваша дитина фантазує?**
- Ніколи - Рідко - Іноді - Часто - Постійно

Дякуємо за співпрацю!

За відповідь – «постійно» – ставиться 5 балів, за «часто» – 4 бали, «іноді» - 3 бали, «рідко» – 2 бали, «ніколи» – 0 балів.

Найбільша кількість балів – 40, найменша - 0.

Результати оцінюються так:

Рівень прояву творчих здібностей	Сума балів
Дуже високий	40-34
Високий	33-27
Нормальний	26-20
Низький	19-15
Дуже низький	14-0

Додаток 4

Інструкція проведення тестування по Матрицях Равена [71]

Вам пропонуються малюнки з фігурами, пов'язаними між собою певною залежністю. Однієї фігури не вистачає, а внизу вона додається серед шести інших фігур. Ваше завдання - встановити закономірність, що пов'язує між собою фігури на малюнку та вказати номер вибраної фігури із запропонованих та відмітити її в бланку відповідей.

Тест складається із 12 таблиць (3 серії). В кожній серії таблиць представлено завдання підвищеної складності.

Характерні і ускладнення типу завдань від серії до серії.

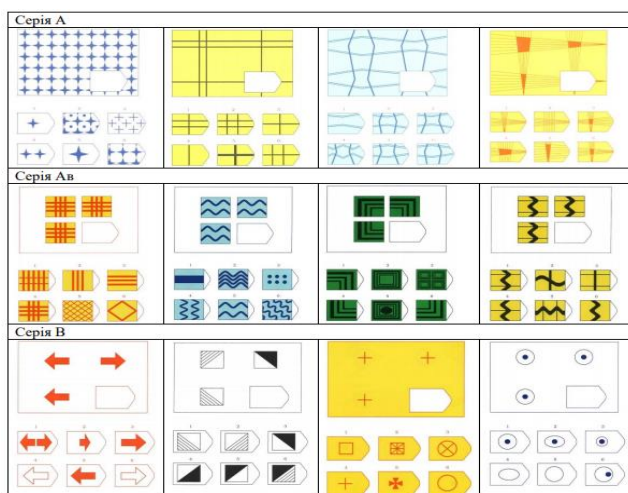
Час виконання 20 хвилин

В серії А дитині необхідно вибрати з запропонованих фрагмент якого не вистачає.

При виконанні цього завдання необхідно проявити уміння диференціювати елементи та визначати зв'язки між елементами гештальту, а також доповнювати частини структури яких бракує, попередньо порівнюючи її з запропонованими зразками.

При виконанні серії Ав необхідно вирішити задачу, визначивши принцип зміни фігур по вертикалі та горизонталі.

Серія В пропонує досліджуваному віднайти аналогії між парами фігур, диференціюючи їх елементи.



Система оцінювання:

8-10 балів - високий.

4-7 балів - середній.

0-3 бала - низький.

Інструкція проведення тестування «Танграми» [65]

Даний тест відноситься до групи практичних і спрямований на виявлення творчих здібностей дітей від 5 до 6 років. Конструювання аплікації з кольорових шматочків паперу заданого розміру, хоча і менш поширений вид дитячої творчості, ніж малювання, але він дає можливість більш глибоко виявити специфіку творчих здібностей дітей.

Необхідні матеріали: Чистий лист паперу. «Квадрат» вирізаний з кольорового паперу та наклеєний на неліпку поверхню, імітуючи наклейки. «Квадрат» поділений на 7 частин, з розмірами 10x10 см.

Хід проведення: Дитині видається «Квадрат» та чистий аркуш і пояснюється, що з заданих елементів потрібно зробити дві аплікації на вільну тему. Аплікації складаються на білих аркушах стандартного паперу. На виконання завдання дитині відводиться 15 хвилин.

Після закінчення цього часу експеримент припиняється, і оцінюється оригінальність конструкцій, підраховується кількість використаних елементів.

Інтерпретація тесту Основними показниками творчих здібностей дитини в даному субтесті будуть виступати оригінальність і гнучкість. Оригінальність визначається через обернено пропорційний показник частоти зображення предметів, сюжетів в аплікації. Основним орієнтиром тут служить назва аплікації. При цьому, якщо частота зображених предметів і сюжетів зустрічається лише раз, то рівень прояву оригінальності високий; якщо два-три рази - середній; якщо чотири і більше разів - низький (стандартизовані показники). Найбільш часто - 4 і більше разів (5, 6, 9, 12 випадків) - зустрічаються у цілому за вибіркою наступні аплікації: ялинка, людина, будинок, кораблик, метелик, клоун, квадрат. Оригінальність такої аплікації оцінюється в один бал.

Грибок, ваза, ваги, жаба, квітка, пташка, кіт, кубики, сонечко, рибка, заєць зустрічаються два-три рази в межах вибірки. Оригінальність цих аплікацій оцінюється в два бали.

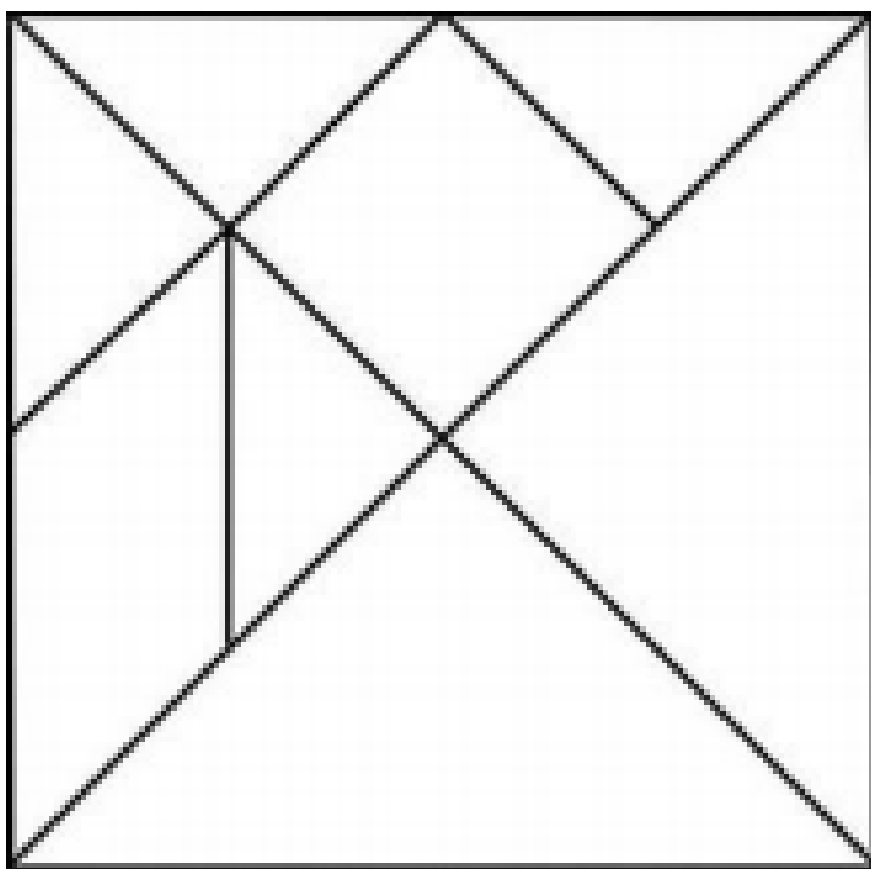
Один раз в межах вибірки зустрічаються і заслуговують оцінки в три бали за оригінальністю наступні аплікації: інопланетянин, чебурашка, суша, вертоліт, вантажівка, відкриваються двері, карусель, кактус, термос, китайський будиночок, цукерка на паличці, дах, водорості, хвилі, танець циганський, вовк, розкрита книга, хмаринка, пірамідка, летюча миша. У таких випадках, коли на аплікації зображено кілька предметів, необхідно виводити середній бал їх оригінальності. Оцінка оригінальності сюжету визначається за назвою малюнка, бо найчастіше особливий сенс діти вкладають у назву. У тих же випадках, коли назва сюжету не несе в собі особливого смислового навантаження, слід проаналізувати зображення, які входять в сюжет окремих предметів, явищ.

Гнучкість оцінюється у двох видах: як здатність до продукування сюжетів і як здатність залучати до зображення образи предметів, явищ з віддалених для дитини сфер життєдіяльності. Наявність сюжету в зображенні оцінюється в один бал. Сюжет в аплікації зустрічається набагато рідше, ніж в малюнку. Другий вид гнучкості - категорії. Зміст аплікації можна підвести під різні види категорій, узагальнюючі конкретні назви аплікацій. Категорії було проранжовано за ступенем зустрічаємості їх у межах вибірки і, залежно від цього, кожній присвоєні стандартні оцінки.

Якщо частота зустрічаємості категорій за вибіркою становить один раз, то рівень прояву гнучкості високий, якщо 2 - 6 рази - то середній, якщо 7 і більше разів - то низький. Найбільш часто (від 7 до 17 разів) зустрічається вживання наступних категорій: людина, тварина, рослина, житло, природа, транспорт. Такі аплікації оцінюються в один бал.

Від 2 до 8 раз зустрічаються і заслуговують оцінки в два бали наступні категорії: посуд, казка, геометричні фігури, космос, прилади, гра, навчання. Зустрічаються один раз і заслуговують оцінки в три бали наступні категорії:

одяг, побут, їжа, меблі, мистецтво, будівельні споруди. Таким чином, можлива така ситуація, коли дитина отримує три бали за оригінальність і один бал - за гнучкість. Конструюючи зображення з частин, дитина може зробити одне складне зображення з усіх частин або кілька простих - із двох-трьох частин в кожному. Це не може бути оцінено як добре чи погано з точки зору прояву продуктивності творчої активності дитини. Слід враховувати тільки те, чи повністю дитина використала частини тантаграми в зображенні. За повне використання додається один бал.



Додаток 6**Інструкція проведення методики «Завершення фігури» [3]**

Дитині вихователь пропонує домалювати десять незавершених фігур і самому придумати назву до кожного малюнка. При поясненні завдання не можна наводити приклади можливих відповідей, показувати малюнки, виконані іншими дітьми. На виконання субтесту дитині дається 15 хвилин. Художній рівень виконання в малюнках не враховується. Завдання тесту дитині розповідають перед виконанням. Максимальна оцінка 10 балів. Інтерпретація тесту:

Основними показниками прояву творчих здібностей дітьми при виконанні даного субтеста є оцінювання п'яти показників: швидкість оригінальність, розробленість, опір замиканню, абстрактність назв.

«Швидкість» – характеризує творчу продуктивність дитини. Оцінюється таким чином:

1. Для визначення оцінки необхідно підрахувати загальну кількість відповідей (малюнків), які зробила дитина.

2. Враховувати слід тільки адекватні відповіді. Якщо малюнок через свою неадекватність не отримує бал за критерієм швидкості, то він виключається з усіх подальших підрахунків.

Неадекватними визначаються такі малюнки:

- малюнки, в яких запропонований стимул (незавершений малюнок) не був використаний як складова частина зображення.

- малюнки, що є безглуздими абстракціями, що мають безглузду назву.

- осмислені малюнки, але такі, що повторюються кілька разів, вважаються за одну відповідь.

3. Якщо дві (або більше) незавершені фігури використані для створення однієї картини, то нараховується кількість балів відповідно до кількості використаних фігур, оскільки це незвичайна відповідь. «Оригінальність» найважливіший показник креативності. Ступінь оригінальності свідчить про

самобутність, нешаблонність, особливість творчого мислення дитини і її вираженої несхожості.

Показник **«оригінальності»** підраховується відповідно до правил:

1. Оцінка за «оригінальність» ґрунтується на статичній рідкості відповіді, що часто зустрічається, оцінюються в 0 балі, решта – в 1 бал.

2. Оцінюється малюнок, а не назва!

3. Загальну оцінку за оригінальність отримуємо, додавши оцінки за всі малюнки. Відповіді, які оцінюються в 0 балів за «оригінальність»: Якщо серед відповідей дитини наводиться відповідь «обличчя людини» і відповідна фігура перетворена на обличчя, то цей малюнок отримує 0 балів, але якщо ця ж незавершена фігура перетворена на вуса або губи, які потім стають частиною обличчя, то відповідь оцінюється в 1 бал.

Слід звернути увагу на те, що всі незавершені фігури пронумеровані зліва направо і зверху вниз: 1. 2. 3. 4. тощо. 1. Цифра (цифри), буква (букви), окуляри, обличчя людини, птах (будь-який), яблуко; 2. буква (букви), дерево або його деталі, обличчя або фігура людини, віник, рогатка, квітка, цифра (цифри); 3. цифра (цифри), буква (букви), звукові хвилі (радіохвилі), колесо (колеса), місяць, обличчя людини, парусний корабель, човен, фрукт, ягоди; 4. буква (букви), хвилі, змія, знак питання, обличчя або фігура людини, птах, равлик (черв'як, гусінь), хвіст тварини, хобот слона, цифра (цифри); 5. цифра (цифри), буква (букви), губи, парасолька, корабель, човен, обличчя людини, м'яч (куля), посуд; 6. ваза, блискавка, гроза, сходинка (сходи), буква (букви), цифра (цифри); 7. цифра (цифри), буква (букви), машина, ключ, молоток, окуляри, серп, совок (ківш); 8. цифра (цифри), буква (букви), дівчинка, жінка, обличчя або фігура людини, сукня, ракета, квітка; 9. цифра (цифри), буква (букви), хвилі, гори, горби, губи, вуха тварин; 10. цифра (цифри), буква (букви), ялинка, дерево, гулка, дзьоб птаха, лисиця, обличчя людини, мордочка тварини;

«Абстрактність назви» виражає здатність виділяти головне, здатність розуміти сутність проблеми, що пов'язано з розумовими процесами синтезу й

узагальнення. Цей показник оцінювання здійснюється за шкалою від 0 до 3 балів. 0 балів – очевидні назви, прості заголовки (найменування), які пояснюють клас, до якого належить намальований об'єкт. Ці назви складаються з одного слова, наприклад: Сад, Город, Овоч та інше. 1 бал – прості назви, що описуються конкретні особливості намальованих об'єктів, які виражають лише те, що ми бачимо на малюнку, або описують те, що людина, тварина або предмет роблять на малюнку, або з яких легко визначається найменування класу, до якого належить об'єкт: Сіромаха (мишка), Птах, що летить, Новорічна ялинка, Донька хворіє тощо. 2 бали – образні описові назви Загадкове літо, Небезпека, назви, які описують почуття, думки: Веселе свято, Давай дружити тощо. 3 бали – абстрактні, філософські назви, які виражають сутність малюнка, його глибинний зміст: Вірне серце, Невгамовний біль тощо.

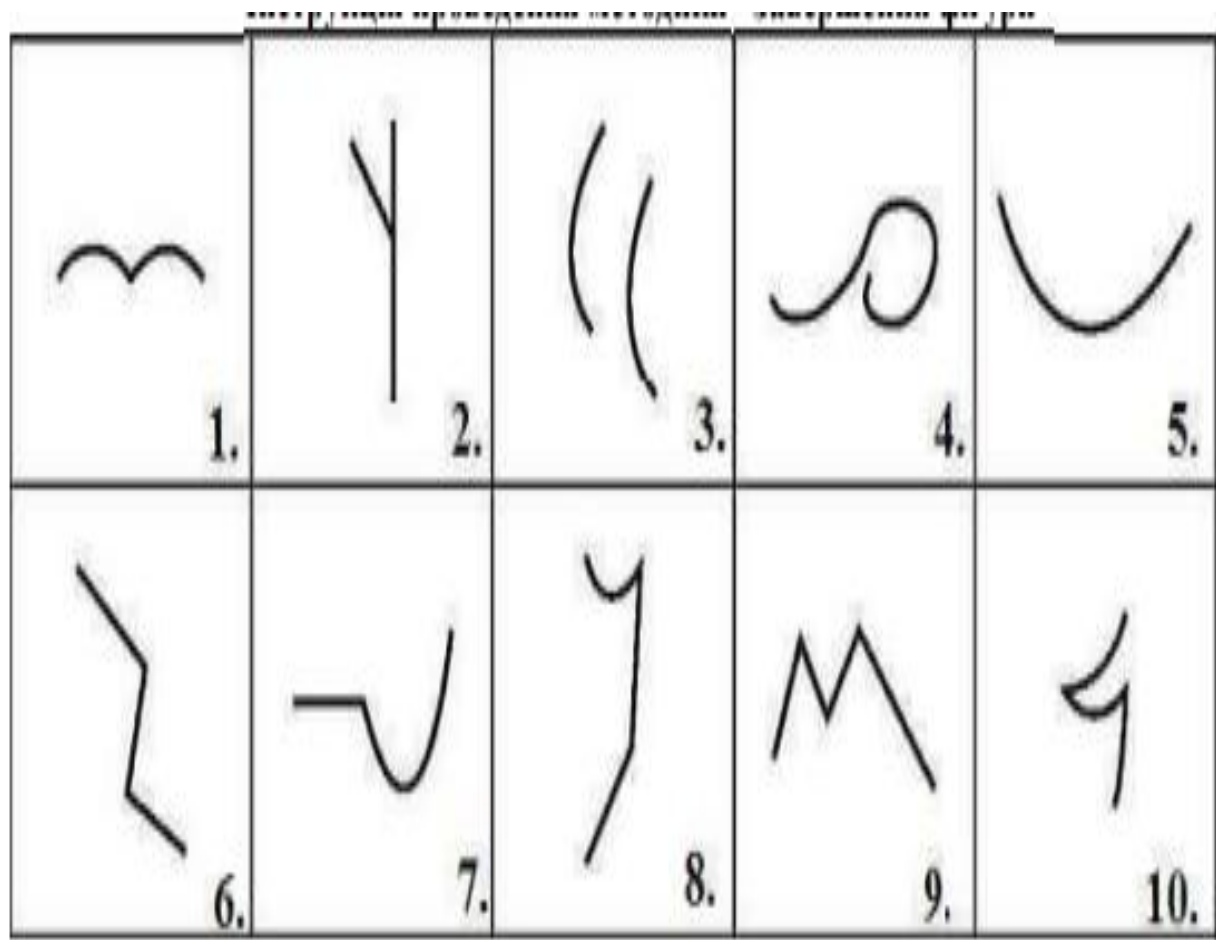
«Розробленість» відображає здатність детально розробляти придумані ідеї. Правила оцінювання:

1. 1 бал нараховується за кожну суттєву деталь малюнка, яка доповнює початкову стимульну фігуру, при цьому деталі, що належать до одного й того ж класу, оцінюються тільки один раз. Наприклад, у квітки багато пелюсток, всі пелюстки вважаємо за одну деталь. Також: квітка має серцевину (1 бал), 5 пелюсток (+1 бал), стебло (+1), два листочки (+1), пелюстки, серцевину і листя заштриховано (+1). Разом – 5 балів за малюнок.

2. Якщо малюнок містить декілька однакових предметів, то оцінюється розробленість одного з них плюс ще 1 бал за ідею намалювати інші такі ж предмети. Наприклад: у саду може бути декілька однакових дерев, у небі однакові хмари тощо. По 1 додатковому малу додається за кожну суттєву деталь з квіток, дерев, птахів і 1 бал за ідею намалювати таких самих птахів, хмари тощо.

3. Якщо предмети повторюються, але кожен з них має відмінну деталь, то необхідно дати по 1 балу за кожну відмінну деталь. Наприклад: квітів багато, але у кожній свій колір – по 1 балу за кожний новий колір.

4. Дуже примітивні зображення з примітивною «розробленістю» оцінюються в 0 балів. Після того як всі завдання проаналізовані і підраховані бали, необхідно визначити остаточний результат. Для цього потрібно скласти суму всіх балів за характеристиками («швидкість», «оригінальність», «абстрактність назви», «розробленість»).



Система оцінювання:

8-10 балів - високий.

4-7 балів - середній.

0-3 бала - низький.